

Nr. 200, Februari 2016

MOLEN *Wereld*

Maandblad
over molens en
hun opvolgers
19e jaargang, nr. 2

COLOFON

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijsning:

Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

dhr. S.J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasterdam
Tel.: 06-23974997
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:

dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols

Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bart68@planet.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.
De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto).

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

Bankrelatie:

ING: NL86 INGB 0004 5069 35
Rabobank: NL16 RABO 0375 0308 67

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Lay-out en Druk:

Twigt Grafimedia, Moordrecht, Tel. 0182 - 39 03 25,
www.twig.nl

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2014 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactioneel

Dit nummer is wel een zeer bijzonder nummer. Niet zozeer omdat het 200ste nummer is. Dat is heel simpel het nummer van de vorige plus 1 en dat steeds weer herhaald. Daar zit weinig verdienstelijks in.

Het bijzondere, zeker voor mij, is dat dit het laatste nummer is waarvan ik redacteur ben. Zorgen omtrent mijn gezondheid hebben mij doen besluiten er een punt achter te zetten. Het bestuur van de Stichting Molenwereld grijpt deze gelegenheid aan voor een ingrijpende koerswijziging en zal dit in het volgende nummer uiteenzetten. Dit nummer is de hekluiter op de oude, vertrouwde voet.

Zo langzamerhand zijn in dit nummer heel wat raadsels rond verplaatste molens opgelost. Dat is niet altijd eenvoudig en 100% zekerheid is wegens gebrek aan gegevens niet altijd te krijgen. Dat geldt ook voor de molen in het Zeeuwse Moriaanshoofd. In dit nummer wordt zo goed en kwaad als het gaat aangetoond dat de molen eerder de vijzelmolen van de Westpolder in de polder Berkel is geweest. Merkwaaardigerwijs sluit dit artikel op een bijzondere manier aan bij het hoofdartikel in het allereerste nummer van *Molenwereld*, over de vijzelmolen van de Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker. Beide molens waren - om zo maar eens te zeggen - broertje en zusje en stonden dicht bij elkaar, op zichtafstand. In 2015 begon iemand te graven naar de resten van de snuifmolen De Meerkoet in het Kralingse Bos in Rotterdam. Het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR) nam het onderzoek over en daardoor kunnen wij u in dit nummer niet alleen deze opgraving voorschotelen, maar ook de geschiedenis van deze merkwaaardige molen.

Een derde artikel gaat over het transport van een molenroef van het Brabantse Elshout naar Elden bij Arnhem. En dan zijn er verder natuurlijk nog de vaste rubrieken.

En Balie Kluiver bekijkt molenerfgoed internationaal

JSB

Bij de omslag voorzijde: Korenmolen De Zwaan in Moriaanshoofd, malend met vier volle zeilen (foto Jeroen van Dijke, 20 juni 2015).

Bij de omslag achterzijde: De Meerkoet aan het Veenpad in Rotterdam. De molen is geschilderd door Johan Georg Gerstenhauer (1858 - 1931). Op de achterzijde van *Molenwereld* 1998-1 stond de snuifmolen De Lelie. Beide molens waren stonden dicht bij elkaar, ook op zichtafstand.

INHOUD

pagina

MOLENSACTUEEL		43
ONDERHOUD VAN MOLENZEILEN	<i>Ad Boutkam</i>	50
REGISTER OP MOLENWERELD, 1998 - 2013		52
ZOEKER/UIT 'T KIJKGAT		54
GRENSMOLENS		55
UITZONDERLIJK VERVOER; TRANSPORT MOLENROEDEN VAN ELSHOUT NAAR ELDEN	<i>Peter Pouwels</i>	57
EEN PEENVRETER OP SCHOUWEN?	<i>J.S. Bakker</i>	60
HET NEST VAN DE MEERKOET	<i>J.S. Bakker</i>	72

Laatste gedrukte uitgave

Molens **ACTUEEL**

Informatie voor deze rubriek: Redactie Molenwereld, p/a B.H.J. Mols,
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk. Tel.: 06-50283248 / E-mail: bart68@planet.nl

Uw medewerking wordt zeer op prijs gesteld.

Molen de Zwaluw gaat een roede missen

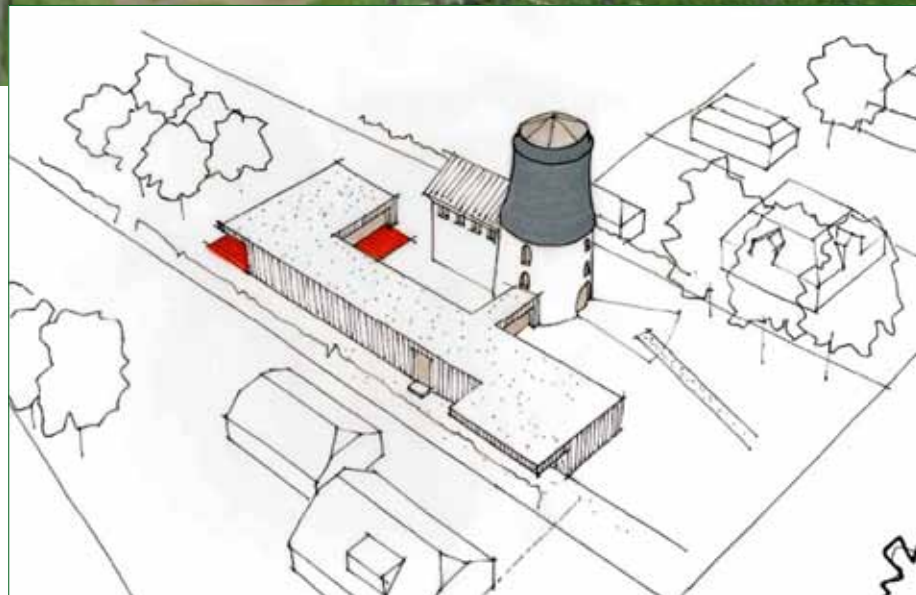
Molen de Zwaluw in Hasselt heeft niet de gehoopte en verwachte 134.205 euro provinciale subsidie gekregen voor restauratie. Indirect gevolg is dat twee in slechte staat verkerende wieken 'vanwege veiligheidsoverwegingen' gede-monteerd moeten worden. De adviseur achtte de kans 'bovengemiddeld' dat de provincie 69 procent van de beno-digde 194.500 euro bij zou leggen voor de broodnodige restauratie (vervanging van de vijftig jaar oude roeden, de stel-ling en de staartbalk). Dat bleek niet het geval. Wel kwam men in aanmerking voor 25.000 euro, maar dat betekende dat er in 2016 geen nieuwe aanvraag kon worden in gediend. Dit heeft men niet geaccepteerd en nu staat men in 2016 voor hetzelfde bedrag op de lijst Reden voor het uitblijven van de subsi-die dit jaar was dat de molen volgens de provincie 'een onvoldoende hoge plaats in de prioritering' had. Dat komt slecht uit nu de Zwaluw net het advies heeft gekregen één roede te verwijde-ren. Deze is in een te slechte staat en zou af kunnen breken. De demontage vindt plaats in april/mei 2016.

Molenromp in Markelo te koop

Eigenaar Dirk Koebrugge heeft de his-torische molenromp met een bouwplan voor een nieuw te bouwen huis aan de Plasdijk in de buurtschap Elsen bij Markelo te koop gezet. De vraagprijs be-draagt 450.000 euro. De molenromp is in 1842 gebouwd en een rijksmonument. Koebrugge was eerst van plan met zijn gezin in het nog te bouwen huis bij het monument te gaan wonen en de mo-lenromp na restauratie te verhuren. Dat burens zich - tot de Raad van State - heb-ben verzet tegen de bouw van een huis op het terrein van de molenromp speelt volgens Koebrugge geen rol in zijn be-

▲De molen Vreest Niet in Elsen bij Markelo was van een uitzonderlijk model.

▲ Het uitbreidingsplan voor de molen dat verzet opriep bij de burens (tekening bestemmingsplan).

sluit tot verkoop. De eigenaar wijst er daarbij op dat de Raad van State bezwaren tegen de woning van tafel heeft geveegd. Burens vrezen onder meer aantasting van woongenot en hebben ook problemen met de omvang van de gewenste bebouwing.

Molenmuseum Zaanse Schans kost 3 miljoen euro

Het Molenmuseum wil verhuizen vanuit Koog a/d Zaan naar de Zaanse Schans. Het nieuwe onderkomen kost 3 miljoen euro. Het museum wil 1 miljoen euro subsidie van de gemeente en 1 miljoen euro zelf ophalen bij andere fondsen.

Het resterende miljoen moet vooral komen uit de verkoop van het huidige museum aan de Museumlaan in Koog a/d Zaan. De gemeente wil de subsidie voor het museum afbouwen, maar de huidige 10.000 bezoekers per jaar zijn niet voldoende om het museum levensvatbaar te houden. Verhuizing naar de Zaanse Schans zou het aantal bezoekers doen stijgen, wat dan weer zou moeten leiden tot een 'sluitende exploitatie'. Het nieuwe museum rekent na de verhuizing op 50.000 a 60.000 bezoekers per jaar, waarbij de museumwinkel 20.000 tot 24.000 euro per jaar aan winst op moet leveren, en horeca ongeveer 40.000 euro. 'De Wereld van Windmolens', zoals

▲ Na de onttakeling bleef de molen van Elsen nog lang dienst doen al veevoederfabriek (foto Jaap de Vries, 29 mei 2002).

het museum zou moeten gaan heten, moet aan het begin van de Schans komen, op het terrein van de verdwenen oliemolen De Haan. Het molenmuseum zelf wil in september 2018 open gaan op de Zaanse Schans.

SIMAV: Wie op 10 maart geboren is

ALBLASSERWAARD/ VIJFHEERENLANDEN-SIMAV, de regionale molenstichting in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, bestaat op 10 maart 2016 zestig jaar. Het initiatief tot de oprichting werd ooit in Streefkerk genomen en de officiële oprichting vond plaats op zaterdagmorgen 10 maart 1956 in het gemeentehuis van Alblasserdam.

Met het motto 'Wie op 10 maart geboren is...' richt de jubileumcommissie van SIMAV zich tot mensen in de regio die in 1956 op dezelfde datum zijn geboren. De bedoeling is om, mede afhankelijk van het aantal aanmeldingen, op of omstreeks 10 maart van dit jaar iets leuks te organiseren. Vanwege privacyoverwegingen is het niet mogelijk om via de officiële registers van de overheid mensen te benaderen, die op genoemde datum zijn geboren.

Wie 'Op 10 maart 1956 geboren is' kan zich melden bij het bestuur van SIMAV Nieuwe Veer 42 2959 AK Streefkerk, bestuur@simav.nl of tijdens kantooruren

0184-681178. Uiteraard worden de aangemelde gegevens niet gepubliceerd. In de jubileumcommissie van SIMAV hebben zitting: Jerny Mollema-Gons, Teus van Gelder (voorzitter), Wim Meerkerk en Henk Bovekerk. **SIMAV.**

Heijdra overleden

Op 11 januari overleed in Barneveld op 89-jarige leeftijd de heer J.A. Heijdra. Hij was op 19 augustus 1926 in Kethel geboren. Daar vond hij ook werk bij de bekende molenmaker Van der Loo. In april 1964 maakte hij als molenconsulent de overstap naar de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg. De noordelijke en oostelijke provincies werden zijn werkgebied en drukte hij daar in zijn functie het stempel op talloze molenrestauraties. In september 1991 ging hij met pensioen, maar dat betekende geenszins afscheid van de molens. Het leek zelfs alsof hij er met nieuw elan tegenaan ging. Hij raakte betrokken bij veel reconstructies en nieuwbouw van molens. Hoogtepunten, haast letterlijk, zijn de bouw van twee nieuwe, grote molens in Brazilië, in Holambra en Castro Landa. Van beide plaatsen zal hij ereburger worden. Ook in eigen land is hij na zijn pensionering de architect van meerdere molens als in Kesteren, Harderwijk, Leuth en Kootwijkerbroek. Het was hem niet gegeven beide laatste molens in bedrijf te zien. Kort voor de voltooiing overleed hij aan een ernstige ziekte.

Een grote wens van hem was dat na zijn overlijden de molens in de rouw werden gezet. De familie gaf deze wens door en vroeg tevens of men wilde doorgeven welke molens in de rouw gezet zouden worden omdat men het heel fijn zou vinden als ze hem nog konden vertellen welke molens dat zouden zijn. Ze hebben veel reacties ontvangen op het verzoek om de molens in de rouw te zetten. Zo bleek dat er in totaal zeker 128 molens in de rouw zouden gaan van Zuid-Limburg

De door de heer Heijdra ontworpen molen in het Braziliaanse Holambra bij de opening(foto 13 juli 2008).

tot Groningen en 2 molens in Brazilië. Dat is haast koninklijke waardigheid! Heijdra zelf was er trots op dat er zoveel molens voor hem in de rouwstand zouden staan. Op 15 januari vond de afscheidsviering plaats in de Catharinakerk in Barneveld, waarna aansluitend de crematie in besloten kring plaats vond.

Westlandse molendag 2016

Op zaterdag 25 juni 2016 organiseren de Westlandse molenaars alweer de drieëntwintigste Westlandse Molendag van 9 tot 17 uur, waarbij meegedaan kan worden aan de verschillende activiteiten.

Ook dit jaar is het weer mogelijk om alle Westlandse molens per fiets te bezoeken, gestart kan worden bij elke deelnemende molen. Er wordt op deze dag een fotowedstijd georganiseerd, waarbij het de bedoeling is dat men op deze dag één of meerdere foto's van een molen of molenonderdeel volgens een bekend te maken thema maakt. Dit jaar is het mogelijk om een aantal molens per rondvaartboot vanaf het water te bezichtigen en te bezoeken. Daarnaast zijn er bij verschillende molens extra activiteiten, thee en frisdrank (Groeneveldse molens te Schipluiden), pannenkoeken eten

(korenmolen de Hoop te Maassluis), tentoonstelling en muzikale opluistering in en bij de korenmolen De Vier Winden te Monster en een tentoonstelling van molenonderdelen en molenmakerswerktuigen in de Wippersmolen te Maassluis. Voor meer info over de molendag en de rondom de molens georganiseerde activiteiten, kunt u onze website bezoeken: <http://www.westlandsemolens.nl/>

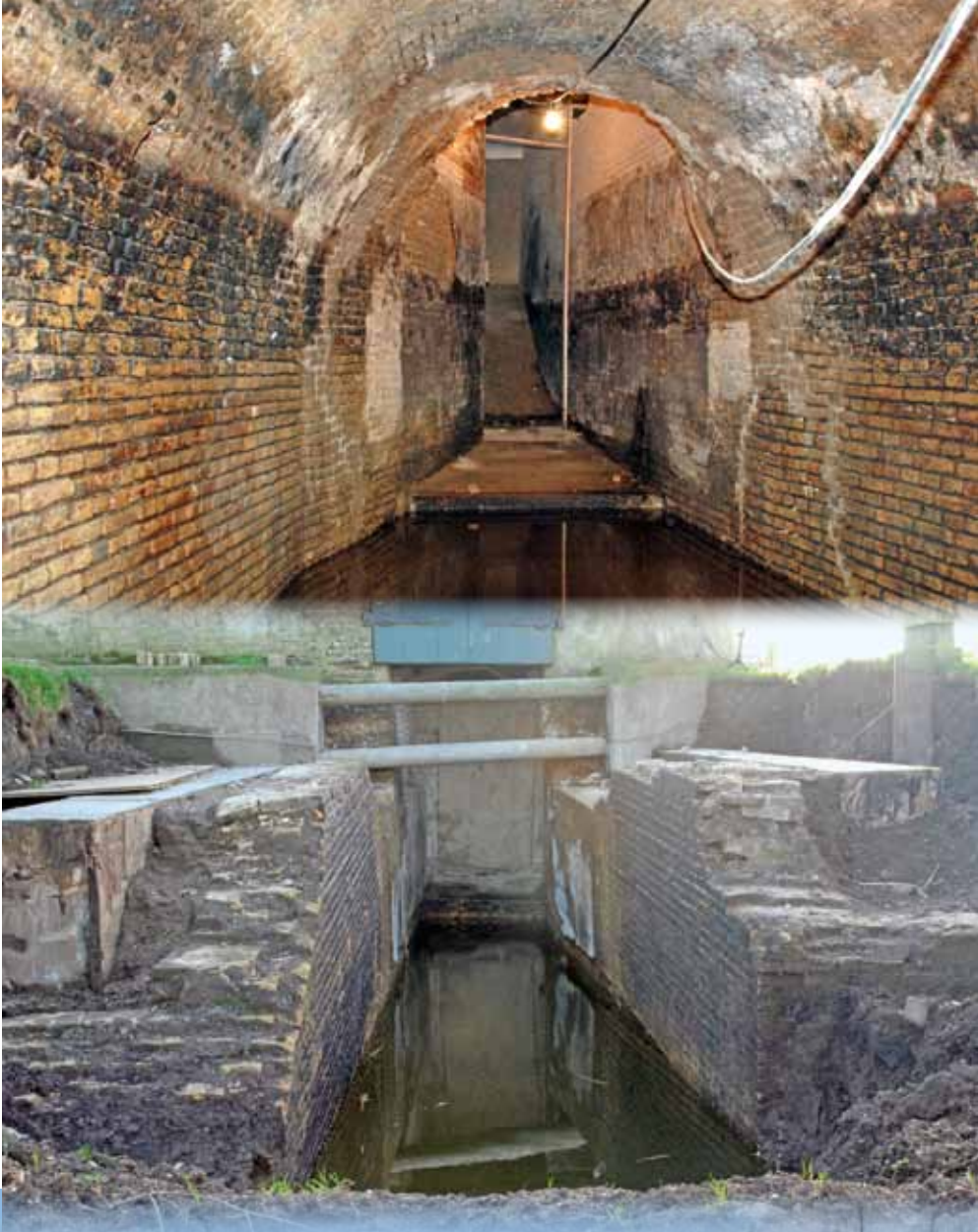
Restauratie Molen achter Haastrecht van start

Stichting Het Zuid-Hollands Landschap heeft in december 2015 officieel het startsein gegeven voor de restauratie van de Zesde Molen achter Haastrecht. In 2017 moet de molen weer water kunnen opmalen. Om dit te bereiken wordt de waterloop gerepareerd en een scheprad met een diameter van 6,2 meter geplaatst. Dit scheprad wordt aangedreven door de wieken, die bij de restauratie in 2010 zijn aangebracht. Na de restauratie kan de molen 50 kubieke meter water per minuut opmalen. Om de molen helemaal te restaureren is nog

► **Gezicht vanuit de achterwaterloop naar de krimp in molen No. 6 in Haastrecht (foto D. Kenbeek, 8 januari 2016).**

►► **De voorwaterloop van molen No. 6 in Haastrecht (foto D. Kenbeek, 8 januari 2016).**

▼ **De Vlist is gedeeltelijk afgedamd om aan de achterwaterloop te kunnen werken (foto D. Kenbeek, 8 januari 2016).**

wel 80.000 euro nodig. Onder andere Rotary Club Krimpenerwaard West en Stichting Bisdom van Vliet hebben al een bedrag gedoneerd voor het herstel van het molenwerk. Tuinverzorging de Molen en TSI BV hebben mogelijk gemaakt dat de molen tot half januari in de schijnwerpers staat (Over de Haastrechtse boezem: zie *Molenwereld* 2015-3-119 e.v.).

De Gele Wip bij Hazerswoude-Rijndijk langer in de steigers

Het hout achter het riet op de toren van de Groenendijkse molen is deels aangetast door houtrot. Daarom staat de molen langer in de steigers dan in eerste instantie gepland. De molen werd in 2015 gerenoveerd, nadat deze de afgelopen jaren was scheefgezakt en het water er onderdoor liep. Voor 140.000 euro liet de Rijnlandse molenstichting de Gele Wip recht zetten. De provincie Zuid-Holland legde de helft van dat bedrag op tafel. Het riet moest verwijderd worden bij het rechtzetten van de molen, waarbij is gebleken dat een deel van de balken rot is. Het plastic houdt het vocht nu buiten. De balken worden zo snel mogelijk vervangen, daarna komt er nieuw riet om de onderbouw. Het vervangen van de balken is een onverwachte kostenpost van 20.000 tot 40.000 euro voor de molenstichting. De voorzitter hoopt dat de balken in de eerste helft van 2016 vervangen worden.

Op termijn zicht op restauratie Souburghse Molen

De impasse rond de restauratie van de Souburghse Molen is doorbroken nu de gemeente Alblasterdam en de Stichting tot Instandhouding van Molens in de Alblasterwaard en de Vijfheerenlanden (SIMAV) in overleg tot een procesaanpak en tijdpad zijn gekomen over de totale restauratie en financiering daarvan. De gemeente en SIMAV gaan uit van een gedegen en complete restauratie conform het huidige restauratieplan. De gemeente Alblasterdam stelt een bedrag van 400.000 euro beschikbaar voor de restauratie. Daarnaast heeft de provincie Zuid-Holland in een eerder stadium aan SIMAV een subsidiebedrag van 150.000 euro toegekend, dat eerst na de algehele restauratie wordt uitgekeerd. SIMAV zet zich in om bij de provincie te bereiken dat de gestelde termijn, die per 16 april 2016 vervalft, wordt verlengd. Bovendien zal SIMAV de provinciale subsidie primair gebruiken voor het maalvaardig maken van de molen ter waarborging van de totale restauratie en behouden van de toegekende subsidie. De gemeente Alblasterdam zal zich samen met de Stichting Werelderfgoed Kinderdijk en de gemeente Molenwaard inspannen om een fonds te vormen van waaruit het resterende bedrag, dat voor restauratie nodig is, gefinancierd kan worden. De hoogte van dit bedrag hangt af van het definitieve restauratie-

► De Souburghse molen in Alblasterdam, wachtend op betere dagen (foto D. Kenbeek, 13 maart 2014).

plan. Ook gaan gemeente en SIMAV samen na of er mogelijkheden zijn om van de restauratie een werkgelegenheidsproject te maken en of er additionele subsidies of fondsen te verkrijgen zijn. SIMAV start de restauratie pas als de drie partijen, SWEK, gemeente Alblasterdam en gemeente Molenwaard het resterende bedrag beschikbaar hebben van het totaal benodigde bedrag voor de complete restauratie. Dit is naar verwachting begin 2017.

SIMAV

In memoriam Koos Klok

De laatste beroepsmolenaar van de molen in Rockanje, Koos Klok, is op 10 Januari 2016 overleden. Koos heeft tot 1996 nog voor twee bakkers uit de omgeving tarwe gemalen. Daarna kwam de molen stil te staan. Koos Klok kwam in 1950 in dienst bij de toenmalige moleneigenaar Van Ingen. Enige tijd later trouwde hij met de molenaarsdochter, en vanaf dat moment werd hij molenaar. In 2009 heeft

▲ De molen van Rockanje in de rouw (foto: A. Boutkam, 11 januari 2016).

hij de molen aan een particulier overgedaan waarna restauratie volgde. De molen wordt nagenoeg iedere vrijdag door twee vrijwillige molenaars bemand. De molen heeft tot na de begrafenis in de rouw gestaan, weliswaar met een roede aangezien op 4 december de buitenroede door een vrachtwagen deels is afgereden. Koos was nog regelmatig op de molen om over de geschiedenis van de molen te verhalen en voor de koffie te zorgen. Het deed hem goed dat er nog steeds bedrijvigheid bij de molen is. Koos is 87 jaar geworden. **Ad Boutkam**

Stadsmolenaar standerdmolen Rosmalen stopt

René Vogels heeft per 1 februari 2016 zijn werkzaamheden als stadsmolenaar op de standerdmolen in Rosmalen beëindigd. Vogels was sinds 1985 werkzaam als molenaar op de standerdmolen. De molenaar maakte zijn vertrek zondag 3 januari officieel bekend tijdens de nieuwjaarsreceptie van de Vereniging Vrienden van de molens van 's-Hertogenbosch. Op zaterdag 30 januari is hij voor de laatste keer werkzaam in de molen in Rosmalen. Vogels zal het vak echter niet volledig loslaten. Hij is momenteel druk bezig met een boek over de historie van de molens in Rosmalen en Den Bosch.

Zilveren Molenwiek voor Wiel Verheijen

De Zilveren Molenwiek, de vrijwilligersonderscheiding van de Molenstichting

Weerterland, is toegekend aan Wiel Verheijen (74) van de Goudriaanstraat 19 in Weert. De Zilveren Molenwiek wordt door de Weerter Molenstichting uitgereikt aan een persoon of instantie die zich voor het beheer en behoud van de molens in Weert en het Weerterland bijzonder verdienstelijk maakt. Wiel Verheijen is al een aantal jaren vrijwillig klusser binnen de Weerter molenstichting. Wekelijks is hij vooral bij het onderhoud aan de door de Weerter molenstichting beheerde vier windmolens in Keent, Tungelroy en Stramproy (2x) actief. Vooral bij het realiseren van noodzakelijke reparaties of kleinere verbouwingen aan de molens is het brede vakmanschap, de grote betrokkenheid en de enthousiaste inzet van Wiel Verheijen steeds van grote waarde. Zo was hij nauw betrokken bij de bouw van een insectenhotel bij de Sint Annamolen van Keent, het vakkundig restaureren en mooi presenteren van een bijna 120 jaar oude, historische Potroede (nr 1804) bij de Sint Jansmolen in Stramproy en het realiseren van een betere afwatering voor de molens en molenbergen van molen De Nijverheid in Stramproy en Annamolen van Keent. Ook realiseerde Verheijen in 2015 diverse bouwkundige verbeteringen en aanpassingen aan de molens als onderdeel van het RI+E beleid, het veiligheidsbeleid, voor de vier molens. Bij al deze klussen werkt hij nauw samen met de andere leden van het klusteam van de molenstichting, met de vrijwillige molenaars van de betreffende molens en met de Weerter molenbouwer Adriaens Molenbouw Weert BV. De

Zilveren Molenwiek, een zilveren draagspel ontworpen en vervaardigd door goudsmid-atelier Diana van der Linden uit Weert, wordt door Molenstichting Weerterland sedert 2011 toegekend en uitgereikt. Eerder ontvingen Frits Weert, mevrouw Joke Jongeling, Jo Beliën en Pierre Beenders deze blijk van erkentelijkheid en grote waardering.

Molenstichting Weerterland.

In 't kort

- Op 10 januari werd Hilvert Bossen onderscheiden als Lid in de Orde van Oranje Nassau. De onderscheiding werd Hilvert toegedacht op grond van zijn verdiensten als kerkrentmeester van de N.H. Kerk te Vlagtwedde en als vrijwillige molenaar, die zijn beste krachten gaf aan de vestingmolen in **Bourtange** en voor zijn inspanningen voor de Molenwerkgroep Oost-Groningen.
- Met het extra inzetten van 300.000 euro voor historische molens zorgt de Provincie Zuid-Holland voor een forse verbetering van het molenbeleid van de 228 molens in de Provincie.
- Er is een bedrag van 36.000 euro uitgetrokken om De Hamse Molen in **Wanroij** te restaureren, die inmiddels al weer 14 maanden stil staat.

Molenkalender

20 maart 2016 Westbrabantse Molendag
14 en 15 mei 2016 Nationale Molendag
25 juni 2016 Westlandse Molendag

Wiel Verheijen in actie bij de bouw van het insectenhotel bij de Sint Annamolen Keent in Weert (foto: Molenstichting Weerterland, 9 juli 2015).

De Miskleun in Leuth

Van de heer Rob de Bruijn, moleenaar in opleiding en vrijwilliger op de Kekerdomse molen De Duffelt ontvingen we een reactie op het artikel in *Molenwereld* van november 2015 over de bouw van de molen in Leuth: 'Hierin wordt de herbouw van de Thornse molen als een miskleun betiteld. Ik moet zeggen dat de wijze waarop de schrijver gemeend heeft dit te moeten verwoorden me wat geïrriteerd heeft. Termen als een "blind paard met een houten oog" en "stopverf in de ogen"... tsja. En u wilt niet weten wat er verder nog veel meer aan echt onzinnigs wordt betaald met "onze belastingcenten". Weet wel dat het hier gaat om een project waar een groep vrijwilligers al ongeveer 10 jaar mee bezig is geweest en daar hart en ziel in hebben gestoken. Niet in te schatten is de hoeveelheid tijd die gepaard is gegaan met zoeken naar middelen om dit prestigieuze project tot stand te kunnen brengen. Aangezien we in de molenwereld toch echt vrijwel volledig afhankelijk zijn van vrijwilligers moeten we hier wel voorzichtiger mee omgaan wat mij betreft. Bovendien komt de tekening voor de molen van de hand van

Jan Heijdra, helaas onlangs overleden, die toch zeker niet de minste in molenland is geweest. Voor zover bekend naar een oude tekening van deze molen. Het zal best zo kunnen zijn dat er in detail wat veranderd is ten opzichte van de oorspronkelijke molen maar om dit nou op deze wijze te verwoorden. Ik kan in ieder geval zeggen dat de terugkeer van de molen door vrijwel iedereen in onze polder gezien wordt als een verrijking ervan.'

Naschrift: Ik wil graag benadrukken dat ik grote bewondering heb voor de prestatie die in Leuth is geleverd. Ik ben mij terdege doordrongen van de enorme inzet en de kosten die ervoor nodig waren. Daar wringt hem de schoen dan ook niet. Wat mij wel pijn doet is dat men - in historisch opzicht - niet de waar voor het geld en de inspanning heeft gekregen die men zou verwachten. De in de oorlog vernielde molen was uniek als laatste vertegenwoordiger van de Nederrijnse wipkorenmolens. Wat er nu staat is het afbreksel van een Zuid-Hollandse wipwatermolen die slechts oppervlakkig gezien gelijkenis vertoont met zijn vernielde

voorganger. Voor hetzelfde geld had het ook goed, mogelijk zelfs goedkoper, gekund. In dit blad heeft in februari 2002 (!) zelfs een opmetingsschets gestaan van de oorspronkelijke molen. Deze tekening is zeker niet gebruikt. Juist vanwege het niet honoreren van het unieke karakter van de oude molen heb ik de nieuwe molen een miskleun genoemd. Daarbij gaat het zeker niet om details, maar om de totale molen. Overigens heb ik de zin: 'En u wilt niet weten wat er verder nog veel meer aan echt onzinnigs wordt betaald met "onze belastingcenten"! niet gebruikt noch bedoeld. **jsb.**

Herstel daagt voor de molen van Rhede-Krommert

Auteur

Abusievelijk is bij het artikel in *Molenwereld* van januari 2016 over 'Herstel daagt voor de molen van Rhede-Krommert' een verkeerde auteursnaam vermeld. Er staat Benoît Delaere. Dit moet zijn: Bernhard Fritsche; onze excuses. **jsb.**

Maak uw eigen Molenwereldboek!

Molenwereld biedt een schat aan moleninformatie van blijvende waarde; informatie om zuinig op te zijn, om later nog eens op te zoeken.

U kunt *Molenwereld* natuurlijk bewaren op een stapeltje of in een doos, maar het kan makkelijker en mooier. Wij bieden u een aantrekkelijke oplossing met snelinbinders. Met deze strips kunt u de *Molenwereld* gebruiksvriendelijk bewaren in ordners, een tweerings-, of (beter) een vierrings-ringband; die keus laten we aan u. Zo krijgt u tegen minimale kosten uw eigen Molenwereldboek.

Voordelen:

- Eén jaargang of zelfs meer jaargangen als boekwerk voor het grijpen.
- Geen perforatiegaten in het tijdschrift, dat u daarmee onbeschadigd houdt.
- Gemakkelijk in- en uitnemen van de losse tijdschriften om, bijvoorbeeld, iets te kopiëren.
- Niet alleen toepasbaar voor de *Molenwereld*, maar voor alle tijdschriften op A4-formaat (292 x 210 mm).

De prijs?

Abonnees of donateurs betalen € 4,50 exclusief porto, niet-abonnees € 5,65 voor 1 set van 12 snelinbinders (de twaalfde kunt u gebruiken voor de index).

Wijze van bestellen:

Als u als **abonnee/donateur** 1 set van 12 stuks wilt ontvangen, dan dient u € 5,60 (inclusief porto) over te maken op rek.no. NL86 INGB 0004 5069 35 t.n.v. Stichting Molenwereld te Moerkapelle met vermelding van uw adresgegevens. Wilt u 2 sets dan € 10,-, 3 sets € 15,-, 4 sets € 19,50. Als u 5 sets wilt dan betaalt u € 22,50.

Wilt u nog meer sets, dan betaalt u het gewenste aantal maal € 4,50.

Niet-abonnees dienen respectievelijk € 6,50; € 12,-; € 18,-; € 23,- en gewenste aantal x € 5,50 te betalen.

Voor overige landen in Europa zijn deze bedragen te vermeerderen met € 0,50 in verband met de hogere portokosten.

N.B.: Wij leveren alleen de snelinbinders in verband met de hoge verzendkosten (pakketzending) voor de ringbanden; die zijn in vrijwel iedere boekhandel te koop.

Onderhoud van molenzeilen

Gelijktijdig met de restauratie in 2008 van de molen van Rockanje zijn ook de zeilen vernieuwd. De vier zeilen, gemaakt door zeilmaker Wakker te Maassluis zijn door molenmaker W. Herrewijnen uit Spijkenisse geleverd. Na vijf jaar waren de zeilen aan een schoonmaakbeurt toe.

Vuil en groene aanslag liet de mooie bruine kleur verbleken. Voor een schoonmaak behandeling moesten de zeilen van het hek worden afgenomen om ze daarna plat op het molenerf te leggen. Eerst is stof en aanslag met harde borstel van de zeilen verwijderd.

Voor de behandeling is Copperant – hydrolin/bruin gebruikt wat met een blokkwast en een bokkenpoot is aangebracht. Na droging zijn de zeilen weer op het hekwerk opgelegd. Veel aandacht ging uit naar het op de juiste hoogte brengen van de lussen t.o.v. de kikkers. Ons streven was om het midden van de lussen iets boven de kikkers uit te laten komen. Hierdoor kunnen we bij het opleggen van de zeilen de lussen makkelijker om de kikkers slaan zodat klimwerk zo veel als mogelijk achterwege kan blijven (Cor van Harrewijnen van De Ster in Kralingen: Zorg ervoor dat de afstand tussen de lussen niet gelijk is aan de afstand tussen de kikkers, maar een of enkele centimeters langer, waardoor er een verspringing ontstaat, zodat hooguit een enkel vast punt van een lus gelijk valt met een kikker. **jsb.**).

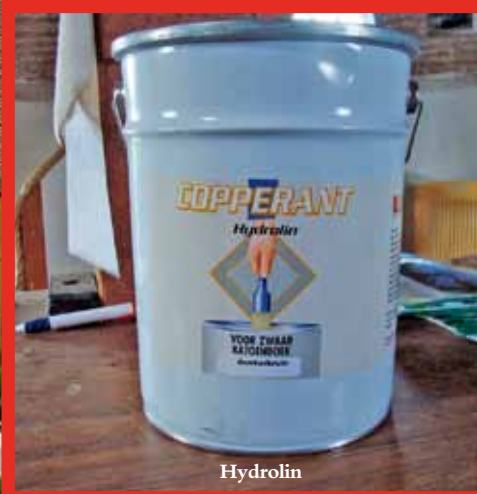
De zeilen zijn op deze manier eenzijdig behandeld, kunnen weer beter tegen invloeden van moeder natuur en hebben weer hun mooie bruine kleur terug. Voor de behandeling van de vier zeilen, waar toch meer dan een dag werk voor nodig was, is 2 x 5 liter Hydrolin gebruikt.

Alle foto's van de auteur.

Een zeil weer op het hek.
Let op de lussen.

Het afhalen van een zeil

Hydrolin

Op het molenerf, klaar om behandeld te worden.

Klaas Kleijwegt brengt de Hydrolin aan.

Hydrolin aangebracht.

Registers op *Molenwereld* 1998 - 2013

De gebruikswaarde van een boek hangt veelal af van de toegankelijkheid: waar kan men wat vinden? Een inhoudsopgave is een bruikbaar maar beperkt instrument; met registers komt men verder. Bij tijdschriften speelt het probleem van de toegankelijkheid nog veel sterker vanwege de grote verscheidenheid aan artikelen.

Bij het formuleren van de uitgangspunten voor de *Molenwereld* stelde de Stichting Molenwereld dat het tijdschrift een blad met 'een hoge bewaarwaarde' moest zijn. Zoiets kan alleen, zeker op lange termijn, gestalte krijgen via een brede en gemakkelijke toegankelijkheid. Zo werd reeds in het laatste nummer van de eerste jaargang een inhoudsopgave opgenomen over de complete jaargang 1998, geordend naar rubrieken. Dit is in de volgende jaargangen steeds voortgezet.

Toch is de bruikbaarheid van een inhoudsopgave beperkt, omdat binnen een artikel meerdere - en zelfs belangrijke - aspecten aan de orde kunnen komen die zich niet laten vangen in een inhoudsopgave. Om in die leemte te kunnen voorzien ontkomt men niet aan het opstellen van registers. Juist daarom is de Stichting al bij het uitkomen van het eerste nummer begonnen aan het samenstellen van registers op personen, molens, zaken en geografische namen. In 2014 is de laatste update uitgebracht. Binnenkort hopen we met een geactualiseerde versie uit te komen. Deze registers stellen we GRATIS beschikbaar, maar ALLEEN VOOR ABONNEES. De bestanden zijn opgenomen in Excel.

Personenregister

In het personenregister zijn de personen opgenomen die in de tekst van de artikelen worden genoemd. De namen van

auteurs of fotografen ontbreken derhalve. Gemakshalve is in de kolom bijzonderheden een summiere vermelding over de antecedenten van de desbetreffende personen en/of hun organisaties opgenomen. Daarbij is gebruik gemaakt van afkortingen:

Eig: moleneigenaar
AKG: Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde
KM: korenmolen(eigen)aar
ANMB: Algemeene Nederlandsche
MM: molenmaker Molenaarsbond
OM: oliemolen(eigen)aar
DHM: De Hollandsche Molen
PEM: pelmolen(eigen)aar
NVM: Nederlandsche Vereeniging van Meelfabrikanten
PM: poldermolenaar
Sl: sloper
RDMZ: Rijksdienst voor de Monumenten Zorg
Stg: Stichtingsbestuurslid
VM: vrijwillig molenaar
SOM: Stichting De Overijsselse Molen
ZM: zaagmolen(eigen)aar

Een sterretje achter het paginanummer betekent dat op deze pagina een afbeelding van de desbetreffende persoon voorkomt.

Molenregister

In het Molenregister zijn alle in de tekst genoemde molens opgenomen, gerangschikt naar provincie en plaats. Een sterretje achter het paginanummer betekent dat op deze pagina een afbeelding van de desbetreffende molen voorkomt.

De afkortingen in de kolom functie spreken grotendeels voor zich, zoals km = korenmolen. Een w ervoor, wkm dus, betekent dat het een door water aangedreven km is; een r staat voor ros, een m voor motor en een s voor stoom. In de kolom

naam is de molennaam opgenomen of de naam van de polder die door die watermolen bemalen wordt. Onder bijzonderheden vindt men een korte verwijzing of een trefwoord; geen bijzonderheden vermeld betekent, dat het een loutere vermelding van de molen betreft.

Zakenregister

Het opnemen van trefwoorden in een zakenregister is kiezen; een discutabele zaak. De veronderstelde gebruikswaarde is daarbij het criterium geweest. Soms gaf de context de doorslag. Het opnemen van alle vermeldingen van bijvoorbeeld koningspillen heeft geen zin, maar wel als zo'n spil een bijzondere hoedanigheid heeft.

Register op geografische namen

In dit register zijn alle geografische namen (met uitzondering van straatnamen) opgenomen, voor zover die niet gekoppeld zijn aan bepaalde molens. Als dat het geval is dan treft u die plaatsnaam in het molenregister aan.

Het up to date houden van het register is een enorme klus. De eerste jaren heb ik het zelf gedaan. Later heeft Gerard Barendse het stokje overgenomen, die deze taak tot op heden met grote nauwgezetheid vervuld, waarvoor hulde.

Het aanvragen van het register is heel simpel: stuur een mailtje naar registers@molenwereld.nl en de registers worden u na het gereedkomen van de update doorgemailed. Vermeld wel uw abonneenaam omdat de registers alleen beschikbaar worden gesteld aan abonnees; niet-abonnees komen niet in aanmerking. **jsb.**

Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring. Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers. De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.

*Gecertificeerde Molenmakersbedrijven

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

De 'Zoeker' in het vorige nummer wordt door de heer Esselink uit Delft thuisgebracht als de molen De Deen in Luyksgestel. Hij schrijft: 'De Zoeker in *Molenwereld* 199 is de nog bestaande molen De Deen te Luyksgestel.

▲ Een andere foto van het stoomgemaal aan de haven van Werkendam.

Deze molen had een nogal bewogen bestaan. Gebouwd als grondzeilerkoren-molen met zetelkruiwerk, is hij begin 20ste eeuw verhoogd tot beltmolen, en ook nog in gebruik geweest als oliemolen. In de beruchte storm van 14 november 1940 werd de complete kap met het kruis van de molen afgeslagen. Pas een jaar later werd de toen nog naamloze molen van molenaar Nico Buenen hersteld, waarbij o.a. as en roeden van de korenmolen van Giessendam werden aangebracht. De roeden werden verbusseld en de romp gewit, zodat de molen er heel anders uitzag als voor de fatale storm. De feestelijke opening had plaats op 3 januari 1942 en waarschijnlijk is de foto in *Molenwereld* op die dag gemaakt. Op 18 november 1963 werd de molen in een storm opnieuw zwaar beschadigd: de as brak en de kap werd verschoven, maar bleef nog wel op de romp hangen. In 1968 werd de molen hersteld en toen kreeg de molen ook zijn huidige naam De Deen, naar de uit Denemarken afkomstige stichter van de molen J. Pleek. De laatste restauratie was in 2010/2011.

Verder heb ik nog de oplossing voor de zoeker uit *Molenwereld* 179 van maart 2014, een stoomgemaal met veel volk op de been. Deze foto stond ook als zoekplaatje op een website en werd daar herkend als het stoomgemaal, dat aan de Nieuwe Haven te Werkendam stond. Op de meegestuurde foto is het gemaal van

de achterzijde te zien. Verdere informatie over dit gemaal heb ik helaas niet.'

De nieuwe 'Zoeker' is een hardnekkige onbekende, destijds zelfs al opgenomen in *De Molenaar*. Het is een Ansichtkaart van omstreeks 1900 maar om welke molen gaat het? Misschien zorgt voortschrijdend inzicht nu voor een oplossing.

Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van *Molenwereld*, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, e-mail: redactie@molenwereld.nl.

Uit 't kijkgat

Molenaars Internationale

'Ontwaakt verworpenen der aarde, Ontwaakt, verdoemden in molensfeer.' Zo iets zong een knecht van opa altijd op 1 mei. Dat kon opa niet zo erg waarderen, maar de knecht was een uitstekende vakman en een harde werker. Daarom kon hij bij opa toch een potje breken. Ik moest daar pas nog aan terugdenken toen ik in de krant las dat minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het molenaarschap genomineerd heeft voor de internationale UNESCO-lijst met immaterieel erfgoed. Nu ben ik daar nog niet erg van onder de indruk vooral niet omdat dan onmiddellijk bij mij de vraag rijst hoe men dat behoud van het molenaarschap handen en voeten geeft. Woorden en papier zijn geduldig. Maar goed daar gaat het mij even niet om. Wat mij vooral tegen de borst stuit is het doen voorkomen alsof het molenaarschap bij uitstek Nederlands erfgoed is dat zo waardevol is dat het onder de hoede moet worden gesteld van een de Verenigde Naties.

Hallo zeg! Hoe zit het dan met de buitenlandse molenaars? Zijn die soms in een aanhangsel van de Nederlandse? Of zijn ze verwaarloosbaar? Het zou mij niet verbazen als de Belgische (Vlaamse?) regering de Nederlandse ambassadeur op het matje roept om duidelijk te maken dat men zeker in Vlaanderen niet is gediend van zulk Nederlands chauvinisme. Per slot is men er in Vlaanderen van overtuigd dat Vlaanderen de bakermat van de molen is. Hoe halen die Hollanders het in hun hoofd om de molen als erfgoed naar zich toe te trekken? Hebben die Hollanders niet gewoon leentjebuurt gespeeld? Dan zijn er mensen die beweren dat molens en molenaars zo'n stempel op de samenleving hebben gedrukt omdat er nergens zoveel molens hebben gestaan als in Nederland. Die veronderstelling is evenwel gebaseerd op onkunde. Andere landen in Europa telden enorme aantallen molens en daarmee ook molenaars met hun eigen cultuur. Ik

heb wat nagegaan. Volgens tellingen van de Pruisische regering waren in het Duitse keizerrijk in 1895 nog 18.362 windmolens en 54.529 watermolens in bedrijf. Dat haalde Nederland toen bij lange na niet, al moet ik toegeven dat het keizerrijk veel groter was dan het Koninkrijk der Nederlanden.

Voor Frankrijk geldt eigenlijk hetzelfde verhaal: in 1809 telde Frankrijk 15.857 windmolens en 82.300 watermolens. Een departement als Vendée had meer dan 1200 windmolens en Basses-Pyrénées weliswaar geen enkele windmolen, maar wel meer dan 3000 watermolens. Blijkbaar houdt het Nederlandse molenblikveld bij de grens op met als resultaat dat men nauwelijks weet wat er zich achter die grens met molens als immaterieel cultureel erfgoed afspeelt. Eerlijk gezegd komt de claim op het molenaarschap bij als knap arrogant over. Aan de andere kant wil ik mij er niet erg druk over maken. Het zou mij verbazen als het meer is of wordt dan een label, uithangbord of visitekaartje. Een molen is voor mij in ieder geval gewoon een molen, liefst zonder allerhande toeters en bellen. Zo langzamerhand vervreemd ik steeds meer van het moderne molenleven. Molens worden bij velen zo langzamerhand cultobjecten. Daar moet ik niets, maar dan ook niets van hebben. Daarom is voor mij het moment aangebroken om het kijkgat dicht te doen.

Balie Kluiwer

Duitsland Nordrhein-Westfalen

Dreigend faillissement voor de Mühlenhof in Münster afgewend

De Mühlenhof GmbH stond als gevolg van financiële tekorten voor een faillissement. De vereniging 'De Bockwindmühl' is insolvent. Met de beschikbare geldmiddelen kunnen de huidige verplichtingen niet betaald worden. Financieel adviseur Mönig draaide voor de leden niet om de hete brei heen tijdens de Müelendag in december. Het Mühlenhof heeft geld nodig. In december was er een tekort van meer dan 200.000 euro. Bestuur en adviseurs willen - indien mogelijk - een faillissement vermijden. Maar daarvoor zal een nieuwe start nodig zijn op het Mühlenhof. De meerderheid van de leden en medewerkers staan hierachter. De door het bestuur benoemde financieel adviseur Michael Mönig heeft de nodige stappen gezet voor een overbruggingskrediet.

Al in 2014 was er sprake van teruglopende bezoekersaantallen in het openluchtmuseum en werd er gesproken over manieren en middelen om het museum aantrekkelijker te maken.

Mühlenhof kwam eerder dit jaar in het nieuws door het onmiddellijke ontslag van directeur Willi Niemann begin februari. Hij ging echter in beroep bij het Arbeidsgerecht en werd in het gelijk gesteld. Het ontslag moest worden ingetrokken en hem moest 32.000 euro salaris worden uitgekeerd en een lening van 12.000 euro terugbetaald.

De stad Münster wierp inmiddels de Mühlenhof een reddingsboei toe in de vorm van een renteloos overbruggingskrediet ter grootte van 150.000 euro met een looptijd van één jaar.

Bernhard Fritsche.

Restauratie voor de molen van Ochtrup

De molen van Ochtrup (zie *Molenwereld* 2009-4-158,159) is in restauratie. Momenteel wordt de eerste fase van de restauratie uitgevoerd: het binnenwerk van de molen. Na langdurige voorbereiding en de toekenning van subsidies kan het werk beginnen dat is toevertrouwd aan Molenmakersbedrijf Groot Wesseldijk uit Lochem. Water, temperatuurschommelingen, wind en schimmels hebben het houtwerk van de molen geen goed gedaan. De kosten van de restauratie worden in totaal op bijna 200.000 euro

▲ De standerdmolen in het openluchtmuseum Mühlenhof, bekend als een linksom draaiende molen (foto Bernhard Fritsche, 30 december 2014).

geraamd. De restauratie is dringend noodzakelijk volgens Markus Issinghoff, de voorzitter van de molenvereniging. Anders had er een bouwhek om de molen heen gemoeten en zouden alle ac-

tiviteiten gestaakt moeten worden. Voor de financiering is met succes een beroep gedaan op de Deutsche Stiftung Umwelt in Osnabrück, het Landschaftsverband Westfalen-Lippe, monumentenzorg en veel donateurs.

▲ De Bergmühle in Ochtrup (foto Bernhard Fritsche, 30 december 2015).

De molen van Ottmarsbocholt hersteld

Op 12 december 2013 brak door een elektrisch defect een brand uit in de kap van de molen van Ottmarsbocholt, (kreis Warendorf, Münsterland). Daarbij werd de kap vernield. Uit veiligheidsoverwegingen moest daarna het kruis verwijderd worden. Pas in oktober van dit jaar kreeg de molen zijn wieken terug maar de voltooiing van het herstelde duurde tot half december. Het herstel lie zo lang op zich wachten vanwege een conflict met de verzekeraar.

De molen is een woonmolen en eigendom van Jeannette en Alfred Bradford. In de afgelopen dagen, is het laatste werk voltooid, die nodig waren als gevolg van de brand, bijna precies twee jaar geleden. Zolang het monument was een bouwplaats. Het echtpaar Bradford is vol lof voor de ambachtslieden en voor de architect Klaus Tombrock.

Op 12 december 2013 ging de kap van het Ottmarbocholter monument in vlammen op, terwijl het echtpaar van plan was om in februari 2014 naar de molen te

▲ De molen van Ottmarsbocholt (foto Bernhard Fritsche, 22 december 2015).

verhuizen. Het was een geluk bij een ongeluk dat ze ten tijde van de brand nog niet in de molen woonden, dan was de schade nog veel groter geweest. Maar het duurde tot oktober 2014 totdat er overeenstemming met de verzekering werd bereikt. Het interieur werd voltooid in mei 2015 en toen konden de Bradfords naar de molen verhuizen. Pas in oktober werd het tijdelijke dak vervangen door de gereconstrueerde, 14 ton zware, molenkap, geassembleerd in de tuin naast de molen, en geplaatst met een telescoopkraan. Het echtpaar Bradford is vol lof voor molenmaker Vaags uit Aalten. De oorsprong van Ottmarsbocholter molen ligt in de 16e eeuw. Op 30 juni 1549 werd Heinrich von Ascheberg toestemming om een molen te bouwen op zijn grond tussen zijn huis Byink en Ottmarsbocholt. De molen werd meerdere malen door rampen getroffen: in 1776 vernietigde een storm het bouwwerk. In 1787 werd de nieuwe molen vernield door brand. De huidige molen dateert uit 1858. De oude molen was omgewaaid, waarbij twee mensen in de molen omkwamen. Nog een ongeluk: een kind van zeven jaar werd in 1896 gedood door een klap van een wiek. Van 1897 tot 1971 was in de molen het molenaarsbedrijf van Feldmann gevestigd. Daarna werd de molen ingericht als woonhuis.

Nieuwe waterrad voor de Klostermühle van Vinnenberg

Na grondig herstel is het waterrad van de Klostermühle bij het klooster Vinnenberg voor de Kerst weer gemonteerd. De ingebruikname vond plaats op 20 december 2015. De Klostermühle van Vinnenberg is één van de Bevermolens. Met Bevermolens worden meerdere watermolens aan de Bever in Münsterland aangeduid. De Bever geeft een grote hoeveelheid water bij een sterk verval. Vanaf de bron tot de monding is dat ongeveer 25 me-

ter. In Ostbevern alleen al is het 4,5 meter. Zo ontstaat voldoende hoge potentiële energie. Sinds mensenheugenis werken er molens op de Bever. Stuwrechten, stuwhoogten en stuwtijden waren echter twistappels. De stuwrechten waren meestal in handen van kloosters of adel. Tot in de jaren 1950, werd Bever in de herfstmaanden opgestuwd, waardoor alle Beverweiden overstromd werden om voldoende water te hebben om de molens in de winter in bedrijf te houden. In de jaren 1960 werden de stuwrechten afgekocht door de waterschappen en de molenbedrijven stilgelegd. Vandaag aan de dag is er niet een molen op de Bever meer in bedrijf (Bron: Wikipedia). Dicht bij de plaats waar de Süß- en de Salzbach bij elkaar komen stichtte het klooster Vinnenberg in Milte dat de eerste molen. In het molengebouw is nu een restaurant gevestigd. Voorheen diende deze molen als beuk-, olie- en korenmolen. De Vinnenberger molen is nu eigendom in de vierde generatie van één familie. Steeds weer is er in de molen veel geïnvesteerd voor het behoud. In de vroege jaren tachtig van de vorige eeuw is er veel geld besteed aan de restauratie van het waterrad. Bij de keuze van het materiaal is te weinig aandacht besteed aan het gebruik van hout dat aan de eisen voldoet.

Allengs werd de toestand van het waterrad, als monument beschermd, steeds slechter. Het dreigde nu volledig te vervallen. Daarom besloot de eigenaar, de familie Fischer Danwerth, opnieuw tot restauratie. In 2014 is de Förderverein Mühlenradfreunde Milte Vinnenberg (www.muehlrad-vinnenberg.de) opgericht om een beroep te kunnen doen op donaties. Het bestuur van de Kreis Warendorf verstrekte subsidie voor de restauratie en ook het Landschaftsverband Westfalen-Lippe. De opdracht voor de renovatie van het waterrad ging naar molenmaker Vaags uit Aalten. In september werd het wrakke waterrad gedemonteerd en in onderdelen naar Aalten vervoerd. Veel kan niet worden hergebruikt. Alleen de binnenas is nog bruikbaar. Die vormt nu de kern van de uit eiken kernhout nieuw vervaardigde as. Ook de bladen van de schoepen van het waterrad zijn gemaakt van duurzaam hout. De bogen waar de bladen op zijn gemonteerd zijn gemaakt van cortenstaal. Cortenstaal is bijzonder bestand tegen het looizuur dat eikenhout afscheidt. De roest werkt als een film. Naast het molenrad dat een diameter van ongeveer 4,8 m heeft, zijn ook delen van het molengebouw gerenoveerd. In totaal is er ongeveer 39.000 euro uitgetrokken voor de maatregelen. En: één van de mooiste foto objecten van Warendorf is weet in glorie hersteld.

Bernhard Fritsche.

▼ De molen van Kloster Vinnenberg (foto Bernhard Fritsche, 28 december 2015)

Uitzonderlijk vervoer; transport molenroeden van Elshout naar Elden

Peter Pouwels

▲ Ansichtkaart van de molen Vooruit voordat de molen in 1951 gesloopt werd. De buitenroede is al kaalgemaakt.

Aanleiding voor deze zoektocht is een foto van een molenroede die vervoerd wordt met een Malle Jan. Deze foto, uit een serie van vier, is afkomstig uit de privé collectie van molenmaker Harrie Beijk te Afferden over een transport van de roeden van molen Vooruit in Elshout naar molen De Hoop in Elden.

De molen in Elshout (bij Heusden), gebouwd aan de Wolfshoek in 1847, was een achtkante stenen grondzeiler, voorzien van een kettingkruierwerk. Aan de molenkap ontbreekt bij een kettingkruier de staart, en in plaats daarvan was er een kettingwiel aan de van achteren uitgebouwde kap, met afhangende ketting. Met behulp van deze ketting werd het wiekenkruis op de wind gezet.

De laatste molenaars op deze molen waren de gebroeders Rombouts. De laatste jaren voor de sloop in 1951 waren de roeden er al uitgehaald, en stond de molen er verwaarloosd bij. Dat betekende in die tijd niet veel goeds: als regel een voorbode van sloop.

Saillant detail is dat de molen van Elshout moest wijken, om plaats te maken voor een nieuwe provinciale weg, die er uiteindelijk nooit gekomen is!

De molenroeden zijn begin 1951 met een

mallejan achter de vrachtauto, vanaf de molen van Fons Rombout te Elshout, naar het station Drunen-Heusden gebracht.

Vanaf daar zijn molenroeden zijn via de spoorlijn Lage Zwaluwe-'s Hertogenbosch verder vervoerd; dit was de dichtst bij gelegen spoorwegverbinding toentertijd. Deze spoorlijn die tussen 1886 en 1890 is aangelegd, werd ook wel 'Langstraatspoorlijn' of 'Halvezolenlijn'

genoemd. De bijnaam voor de spoorlijn was afkomstig van de schoenindustrie die in deze streek gevestigd was. In augustus 1950 werd het lijntje gesloten voor reizigersvervoer, in 1972 ging ook het goederenvervoer ter ziele.

De molen van Elden

Molen de Hoop te Elden was al voor de oorlog in de gevarenzone geraakt. In

► De Vooruit nog in optima forma en in vol bedrijf. Op de romp staat te lezen: 'Handel in raap- en lijnkoek'. (foto coll. Ver. De Hollandsche Molen).

het jaarverslag van De Hollandsche Molen van 1936/1937 is hij opgenomen in de rubriek 'verloren molens'. Hij liep tijdens de Tweede Wereldoorlog flink schade op en kon niet meer malen. In 1951 volgt een restauratie waarbij beide roeden door de firma Beijk werden vervangen. De binnenroede werd door de firma Beijk verbusseld, terwijl de buitenroede Oud-Hollands werd opgehekt.

Bronnen: www.langstraatspoorlijn.nl, aanvullende informatie van Jan van Velthoven. www.allemolens.nl, Foto's transport molenroede afkomstig uit het archief van Harrie Beijk te Afferden. Overige foto's afkomstig uit de collectie van de Vereniging De Hollandsche Molen. Met dank aan Erik Stoop voor de foto's en aanvullende informatie.

1. Een molenroede wordt opgehaald bij molen Vooruit door de firma Beijk uit Afferden. Op de foto staan rechts molenbouwer Ber Beijk, (vader van Harrie), met links zijn zwager Christ van den Bergh, molenaar te Afferden, die regelmatig mee op karwei ging. De man zonder pet in het midden is een buurtbewoner van Beijk, die als chauffeur van transportbedrijf Cornelissen uit Afferden meeging.

2. Tijd voor een sjekkie.

3. Transport molenroede met behulp van een mallejan achter de vrachtauto, richting station.

4. Station Drunen-Heusden in zijn nadagen.

5. Molenroeden worden gelost op station

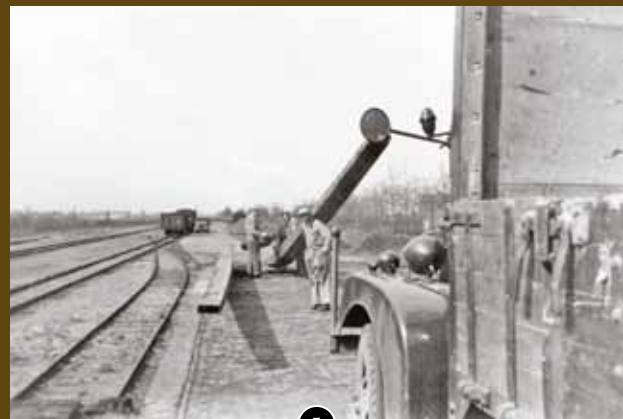
Drunen- Heusden, om verder per trein naar Elst te worden vervoerd. De foto is genomen bij het station Drunen-Heusden aan de kopse kant van de goederenloods. Links van de vrachtauto bevindt zich een stootjuk tegen de kopse kant. We kijken richting Waalwijk en zien de molen van Drunen bij wachtpost 30, de Baardwijkse Overlaat. Het kruis van die molen, De Hertogin van Brabant, die overhek staat is nog net zichtbaar achter het kleine gebouwtje, dat in het verlengde van de roede staat.

6. Een foto uit 1940, van de Elshoutse molen Vooruit. De foto is gemaakt door Jhr Van Rijkevorsel, die, samen met Chris van Bussel, propaganda maakte voor de stroomlijnwiiek van van Bussel. Op de foto rechts, met hoed, de heer Van Bussel, met naast de molen zijn Opel, in gesprek met de

4

5

molenaar. Op de baard staat het bouwjaar 1847 en de molennaam 'VOORUIT'.

7. De onttakelde Elshoutse molen, wachtend op de sloper (foto coll. Ver. De Hollandsche Molen).

8. Molen de Hoop te Elden, in slechte staat anno 1947 (foto coll. Ver. De Hollandsche Molen).

9. Molen de Hoop tijdens de restauratie in 1951.

10. De molen in Elden na voltooide restauratie in juli 1951, een maand eerder, op 23 juni, was de molen officieel in bedrijf gesteld.. Op de romp een emaille reclamebord voor Twijnstra veevoerders. (foto coll. Ver. De Hollandsche Molen).

Lied over de afbraak van de Elshoutse molen:

Honderd jaar heeft hij gemaald
Wie heeft er geen meel gehaald
't Malen was er heel goedkoop
Voor een handje rooie loop (centen,jsb).
Dag en nacht kon men terecht
bij den mulder en zijn knecht.
In den oorlog mee de mof
dee fie 't goed, en of !

refrein:
*Elshoutse meulen, waarom moeste weg
Trots van ons dorpke, 't is toch jammer zeg
Elshoutse meulen, ge zèt nit gegaan
Mèr in gedachte zien we jou nog staan.
Kinde mulder Rombouts nog*

Toon en Joskes dik en log,
Was dè nie een aardig stel
mijn docht zo van wel.
Hoe Toontje ree mee zonne Ford
en Joske mee de zakken sjort.
Op de haai en op de Scheet
werkten ze zich in 't zweeft.

Mèr aan 't einde van dit lied
staren w' allen vol verdriet
naar de molen van weleer
't Afscheid doet ons zeer.
Ach, in dees moderne tijd
raak je heel wat dingen kwijt,
waar je hart soms pijn van doet
maar helaas, het moet.

Bron: www.heusdeninbeeld.nl

9

10

Een peenvreter op Schouwen?

J.S. Bakker

In de loop der jaren zijn misschien wel honderden molens verplaatst. Van de recente 'verhuisgevallen' is de herkomst wel bekend. Van de oudere vaak ook, maar dikwijls ook niet. Er zijn inmiddels heel wat raadsels opgelost, maar er zijn ook hardnekkige breinbrekers. De molen van Moriaanshoofd bij Zierikzee is er een van.

De molen van Moriaanshoofd kent een bewogen leven. Tijdens de ramp van februari 1953 stond de molen in het water.

Volgens de *molens van Zeeland* zou de molen een eerder leven als watermolen in de omgeving van Leerdam hebben geleid. Dat watermolenvelieden is buiten kijf. Hij schreeuwt het haast uit. De maat die de molen nu heeft maakt het ook mogelijk zijn doopceel te lichten in de zin van zijn oorspronkelijke uiterlijk. Volgens het eerder genoemde boek heeft De Zwaan - zo heet de molen in Moriaanshoofd - een vlucht van 25,60 m. Nu mag men gevoelig voor zo'n grote Zuid-Hollandse watermolen aannemen dat hij een stenen onderbouw heeft gehad van zo'n twee meter hoog. De onderbouw waarop de molen nu staat is een meter hoog. Dat betekent dat de molen door zijn verhuizing ongeveer twee meter aan vlucht heeft verloren. Anders gezegd: de watermolenvlucht is zo'n 27,5 à 28 m geweest, misschien zelfs nog iets meer.

Iets anders wijst in dezelfde richting. De diameter van de steekcirkel van het bovenwiel is vaak een tiende van de vlucht. De steekcirkel van De Zwaan is 2,80 m en zo komen we ook weer op 28 m uit, met dien verstande dat in de Delflandse bestekken voor deze soort vijzelmolens ook voor de diameter van het hele wiel 1/10e van de vlucht wordt genomen. Als dat hier ook speelt komen we op een vlucht van circa 30 m uit en dat kan ook kloppen.

Verder is het achtkant van De Zwaan opvallend smal voor zo'n grote achtkante molen. De breedte van het achtkant over de ondertafelementen is buitenwerks goed aan negen meter, 9,30 m om precies te zijn. Dat is vrij smal. Zo zijn de molens van de Overwaard in Kinderdijk een halve meter wijder.

◀ Een zeer oude staatsfoto van de molen van Moriaanshoofd.

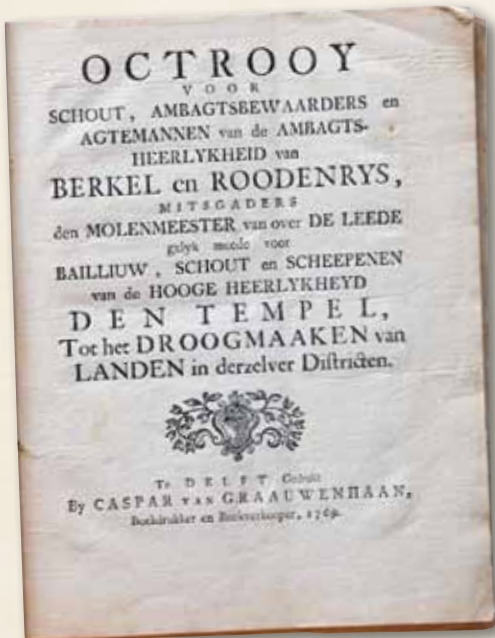
Hetzelfde geldt de breedte over het boven-tafelement. Dat is van De Zwaan 5,45 m (buitenwerks) en is bij de molens van de Overwaard 6 meter. De oer-Zwaan was dus een grote, slanke molen. Maar waar heeft hij gestaan?

Leerdam

Als gezegd zou de molen uit de omgeving van Leerdam komen, maar dat veronderstelde gegeven zadelt ons gelijk met een probleem op; meer dan een zelfs. Allereerst is de regio Leerdam wip-

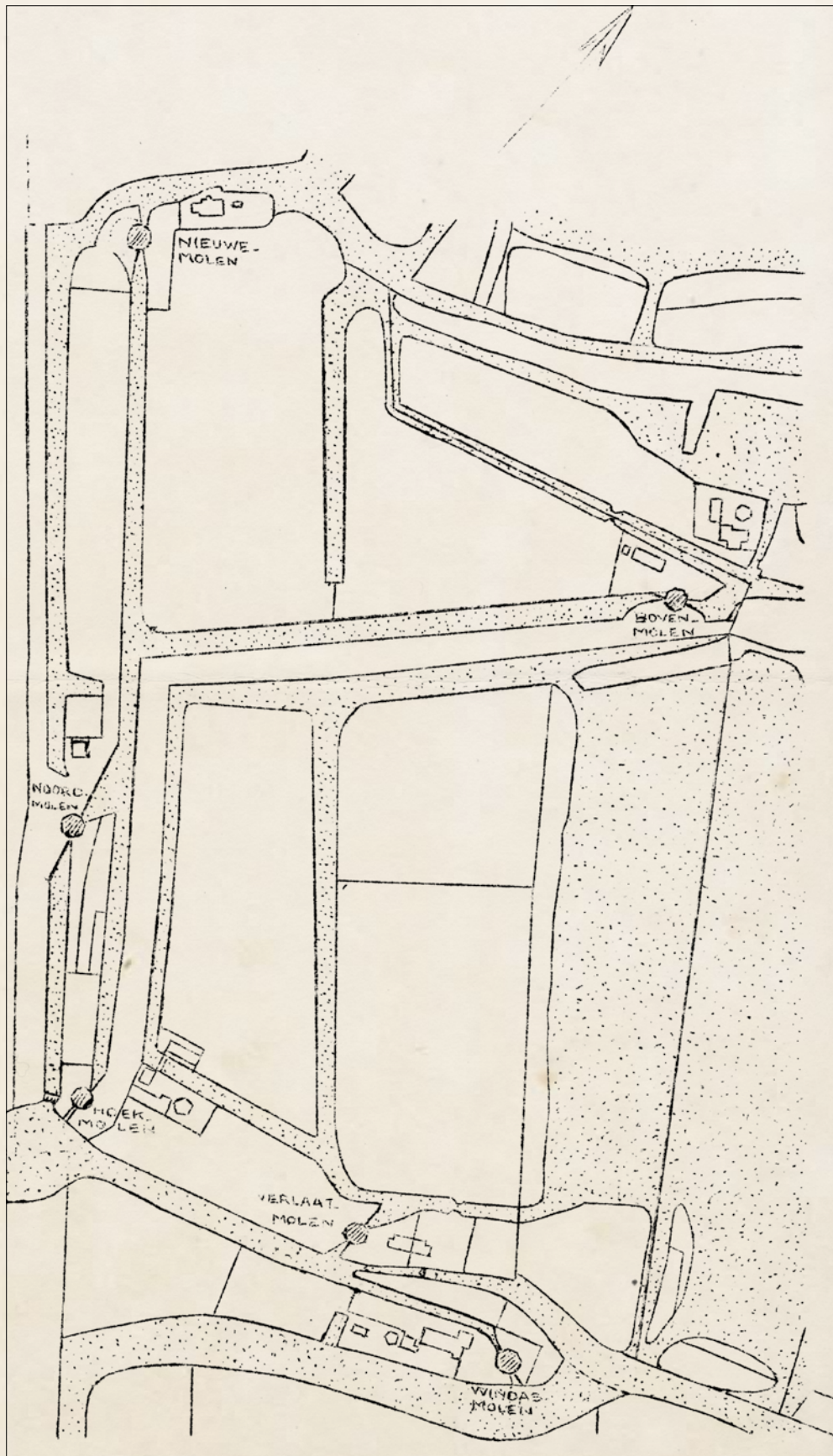

▲ De polder Berkel met zijn delen op een topografische kaart van omstreeks 1850. De drie toen bestaande droogmakerijen zijn duidelijk te herkennen. De vijzelmolen van de Westpolder staat dicht bij Oude Lede dan bij Berkel. Een groot deel van de polder zal nog verder verveend worden en later drooggemaakt. Ook andere plasgebieden op deze kaart zullen nog met windmolens worden drooggemaakt zoals de plas ten noorden van Oude Leede (Zuidpolder, 1860), de plas in de Noordpolder van Delfgauw (1874), Voor-Katwyk als de Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker (1861) en Hoog-Schieveen (1854).

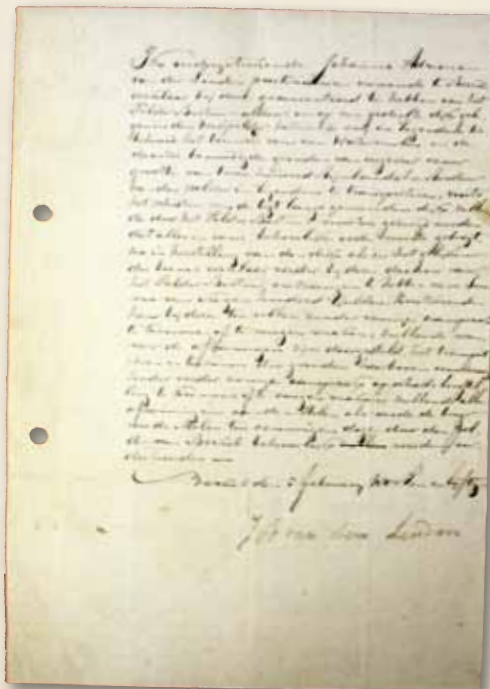

▲ Gedrukt octrooi uit 1769 voor de droog-
 makingen in Berkel en Rodenrijs. In de
 titel wordt ook de topografische naam
 Leede gehanteerd. (coll. Gemeentelijke
 Archiefdienst Rotterdam).

molenland. Dat molentype overheerst,
 al zijn er zeker ook achtkanten geweest.
 Bovendien komt, afgezien van de boe-
 zemmolens bij Ameide, de grote mo-
 lensloop onder de watermolens relatief
 laat op gang, zelfs eigenlijk pas na de
 bouw van de molen in Moriaanshoofd.
 Ten derde laat het bouwjaar van de
 Zeeuwse molen zich niet inpassen in de
 sloopjaren van de schaarse achtkante

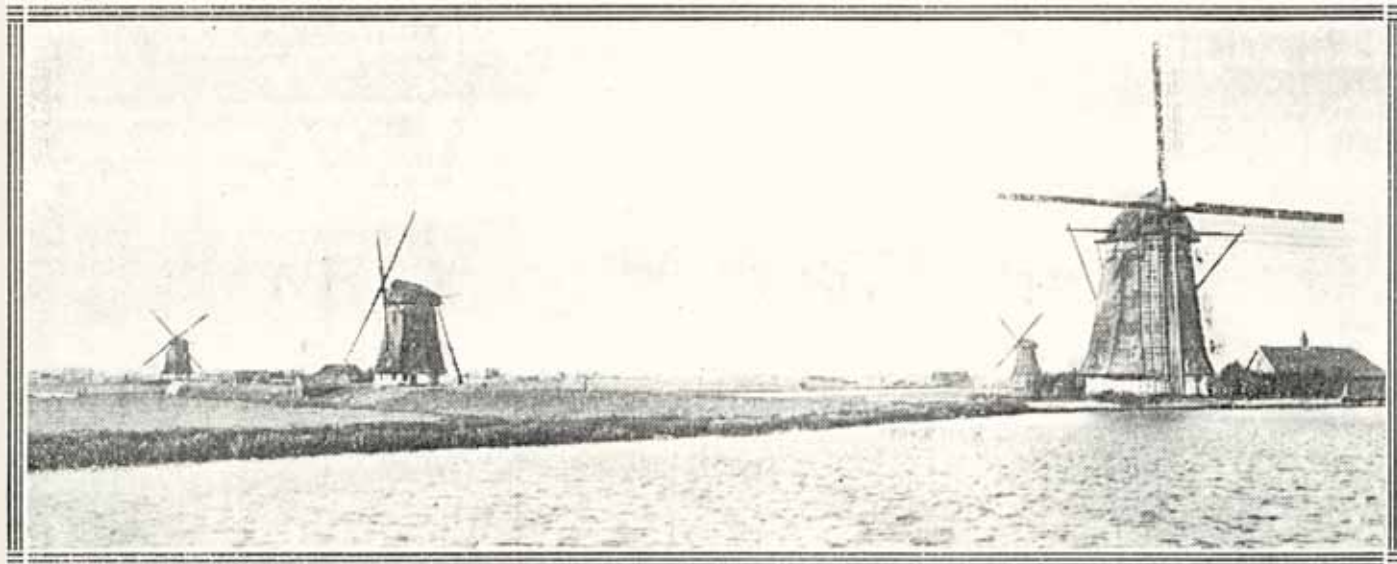

▲ Kaart van het bovengemaal van de polder Berkel aan de Zweth op basis van de kadastrale
 minuutkaart uit het begin van de 19e eeuw. Dit bovengemaal bestond uit 6 molens en was zo
 bijzonder van aard dat het aandacht verdient. Twee molens, de Windasmolen en de Verlaat-
 molen brengen het water uit de Binnenboezem rechtstreeks op de Zweth, deel uitmakend
 van Delflands boezem, terwijl de andere vier molens een getrapte bemaling vormen met de
 Nieuwe molen en de Bovenmolen (!) als ondermolens en de Hoekmolen en de Noordmolen
 als bovenmolens. Het nominale peilverschil tussen de Binnenboezem en de Zweth was 1,60
 m zodat de Windas- en de Verlaatmolen het water ongeveer 1,60 m moesten opvoeren en de
 andere molens ongeveer de helft (tekening S.C. Eldering).

▲ Toestemming van Johanna Adriana van
 der Linden voor de verkoop van grond
 voor de bouw van een watermolen aan de
 polder Berkel d.d. 5 februari 1851 (archief
 polder Berkel).

DE VIER MOLENS BIJ DE SCHERPENRECHTSCHKADE.

▲ Tijdschriftfoto van het Berkelse bovengemaal; op de achtergrond de ondermolens: links de Nieuwe molen en rechts de Bovenmolen (De Valk); op de voorgrond de bovenmolens: links de Noordmolen en rechts de Hoekmolen.

watermolens in de regio. Het maakt het allemaal erg onwaarschijnlijk dat de molen op Schouwen uit de regio Leerdam komt. De heer Verhage sr. uit Moriaanshoofd is niets bekend van de herkomst van het Leerdamverhaal. Ook dat geeft te denken. Kortom achter het Leerdamverleden mag een groot vraagteken worden gezet.

Vijzelmolen

De slanke vorm in combinatie met de grote vlucht wijst op een betrekkelijk jonge molen, zeg maar negentiende-eeuws. Omdat de molen zo slank is gaan de gedachten eerder uit naar een vijzelmolen dan een schepadmolen, al is het laatste niet uit te sluiten. Er is één streek in Nederland waarin rond 1850 meerdere van dit soort zeer grote vijzelmolens zijn gebouwd, speciaal voor droogmakersrijen: Delfland. Zou de Schouwse molen soms daarvandaan komen? Zelfs als dit zo zou zijn dan blijft het nog een grote puzzel met het Leerdam-verleden als raadselvergroter.

Leer en Lede

Welke hersenkronkel zat hierachter? Mogelijk de volgende: Leerdam wordt voor het eerst vermeld in 1143 als Ter Lede of Ter Leede wanneer Herbaren I van der Lede in een Gelderse kroniek als 'her van de Lede' of 'Liethen' wordt genoemd. Ondanks dat de naam Leerdam de oude naam verdringt blijft de oude naam toch voortleven, o.a. in de Terleedse voormolen. Nu komt de geografisch naam 'lede', ook elders, in allerlei samenstellingen en vervormingen, algemeen voor. Het zou van het Keltische 'legia' komen en waterloop, riviertje betekenen. Nu dook als een mogelijke kandidaat voor de molen in Moriaanshoofd een molen bij Berkel op, om precies te zijn

bij het gehucht Oude Lede. Op het eerste gezicht was dit al een zeer geschikte kandidaat voor de verhuizing naar Schouwen. Zo rees de vraag of iemand ooit het woord Lede had opgevangen en een verkeerde koppeling maakte: van het Berkelse Lede naar het Leerdamse Lede omdat hem het bestaan van het Berkelse niet bekend was ("(Oude) Lede? Nooit van gehoord!") en het koppelde aan het bekendere Leerdam. Het is niet meer dan een veronderstelling, waterverf haast, en beslist geen bewijs voor de verplaatsing van de molen. Daar is meer voor nodig.

Archief

Het archief van de polder Berkel biedt nauwelijks soelaas. Grepen blijken misgrepen. Zo is er over de bouw van de molen weinig te vinden. Een bestek voor de bouw uit die tijd ligt voor de hand. Het is er niet. Aan geïnventariseerde documenten

► 8. Plattegrond van het stoomgemaal op de fundering van de vijzelmolen van de Westpolder op de plaats van de molen, behorend bij het besluit van Gedeputeerde Staten d.d. 19 december 1882 tot toestemming van de bouw van het stoomgemaal. De vijzel ligt duidelijk op de plaats van de oude molenvijzel, maar is wel nieuw voor het gemaal gemaakt. (archief polder Berkel).

die betrekking zouden kunnen hebben op de naar Moriaanshoofd verhuisde molen is niet veel meer te vinden dan een stuk van 5 februari 1851 over de grondverwerving voor de bouw van een molen. Over de sloop van de molen en de bouw van de latere gemalen was wel het een en ander te vinden. Zo wordt de molenaar van de bedoelde molen per 1 april 1882 ontslagen omdat de molen gesloopt zal worden voor de bouw van een vijzelstoomgemaal op de plaats van de molen. Dat komt goed in de richting van de bouw van de molen van Moriaanshoofd die in 1886 of kort tevoren is gebouwd. Voor de bouw van

het stoomgemaal op de plaats van de molen is een tekening bewaard gebleven. Ook uit later tijd zijn er verbouwingstekeningen van het gemaal. Het gebouw staat aan de boezemzijde op de molenfundering. De breedte van het gemaal is 9,10 m en dat zou dan ook ongeveer de breedte van de molen zijn geweest. We zagen dat het achtkant van De Zwaan over de ondertafelementen 9,30 m is. Dat sluit goed op elkaar aan. Het bouwjaar in Berkel, de breedte van de molen, het sloop- en bouwjaar; het versterkt allemaal het idee dat de molen van Moriaanshoofd oorspronkelijk een 'peenvreter' (scheldnaam voor de inwoners van Berkel) is geweest. Toch is en blijft het bewijs mager. Het zijn eerder aanwijzingen.

▲ Het Middengemaal kort na de voltooiing in 1968,

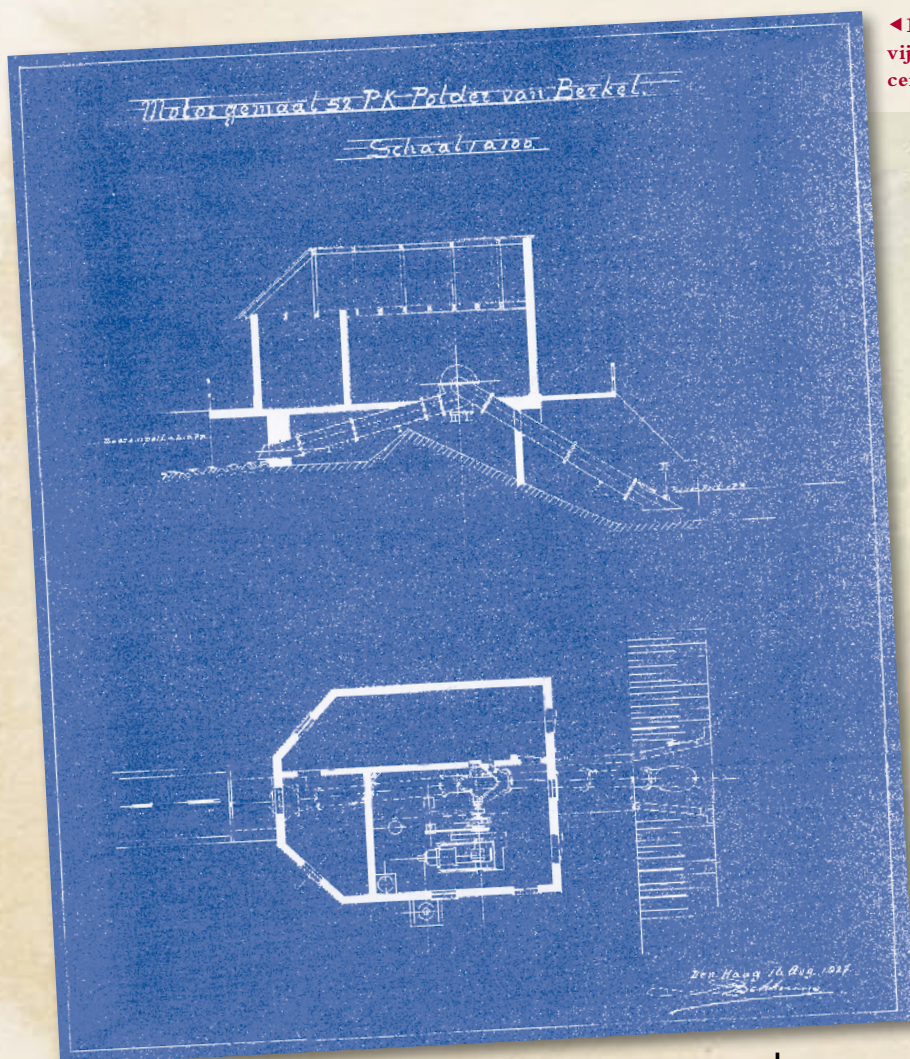
Polder Berkel

De polder Berkel is een zeer grote polder, niet minder dan 2165 ha groot. In de zeventiende en de achttiende werd de polder bemalen met vijf molens. De ondergrond bestond uit veen en dat nodigde uit tot vervening, turfwinning. Zo ontstonden grote plassen die in de achttiende eeuw werden drooggemaakt. Hiertoe werd op 8 december 1767 octrooi verleend door de Staten van Holland en Westvriesland. Zo ontstond de eerste droogmakerij in Delfland. In feite ging het om drie droogmakerijen: de Noordpolder, de Westpolder en de Zuidpolder. Het was de bedoeling

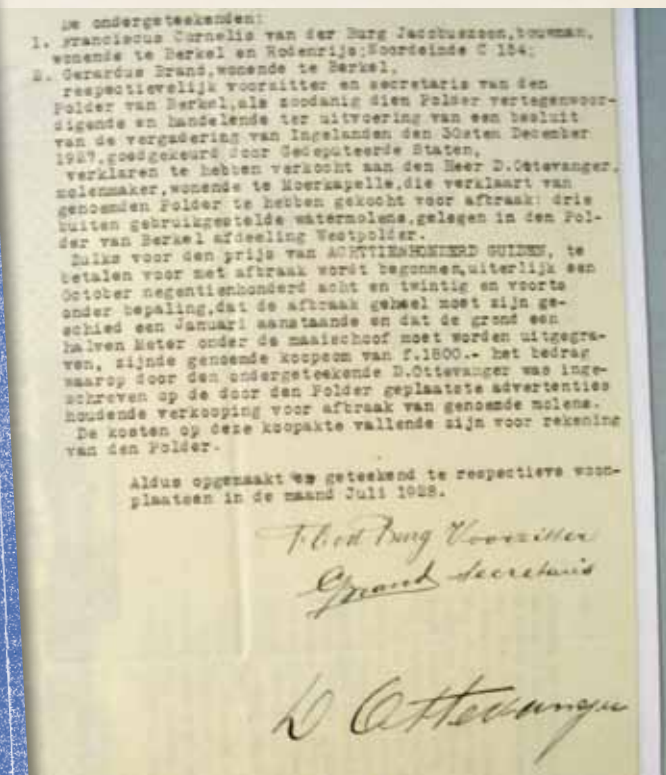
dat iedere polder bemalen zou worden door een gang van drie molens. Tijdens de droogmakingswerkzaamheden besloot men de gang voor de Zuidpolder niet te maken en deze polder te laten bemalen door de gang van de Noordpolder. De droogmakerijen waren door duikers verbonden zodat het uitvallen van één molen niet de hele bemaling lamlegde. De twee gangen maalden uit op de Binnenboezem die werd bemalen door de vijf bestaande molens aan de Zweth op de boezem van Delfland. Daar werd nog een zesde molen bijge-

bouwd, de nog bestaande molen De Valk.

Grote delen van de polder Berkel bleven nog lang water en pas halverwege de negentiende eeuw besloot men deze natte poldergebieden ook droog te maken. Eerst werd er een bergboezem gemaakt, wat ook samenhang met de problemen bij de uitmaling op de Schieboezem (zie *Molenwereld* 1998-1-10,11). Bij Koninklijk Besluit van 10 oktober 1847 kreeg het polderbestuur concessie om de nog overgebleven veenplassen in de polder droog te maken. Deze droogma-

◀ Blaudruk uit 1927 voor de verbouwing van het stoomvijzelgemaal in de Westpolder tot een motorgemaal met centrifugaalpomp (archief polder Berkel).

▲ Verkoopovereenkomst tussen het bestuur van de Polder van Berkel en de Moerkapelse molenmaker D. Ottevanger uit juli 1928 over de sloop van de molens van de Westpolder (archief polder Berkel).

▲ Het bestaande Middengemaal aan de Polderweg in Berkel op de plaats van de vijzelmolen van de Westpolder. Het huis links is mogelijk het zomerhuis van de molen (foto Google Streetview).

king kwam al in 1848 gereed. De nieuwe droogmakerijen kregen geen eigen bemaling maar waterden door duikers op de bestaande droogmakerijen af.

Vijzelmolen

Blijkbaar was de bestaande bemaling met de twee driegangen toch te zwak, zodat men in 1851 een nieuwe vijzelmolen te bouwen in de Westpolder. Deze polder werd in lengterichting doorsneden met een hoofdtocht. De molen werd aan het westelijk uiteinde van deze tocht gebouwd, waartoe van Johanna Adriana van der Linden een perceel dijk in de Westpolder, groot c. 200 Rijnlandse roeden, werd gekocht. De molen waterde af op de Ringsloot, deel van de Binnenboezem.

In 1865/1866 werd de bemaling van de polder verbeterd door de bouw van twee stoomgemalen; een vijzelgemaal verving de gang molens van de Noordpolder, terwijl er aan de Zweth een schepradgemaal werd gebouwd en daar twee windmolens, de Verlaatmolen en de Windasmolen werden gesloopt. De vier molens in de Westpolder bleven in bedrijf, evenals de vier overgebleven molens van het bovengemaal aan de Zweth.

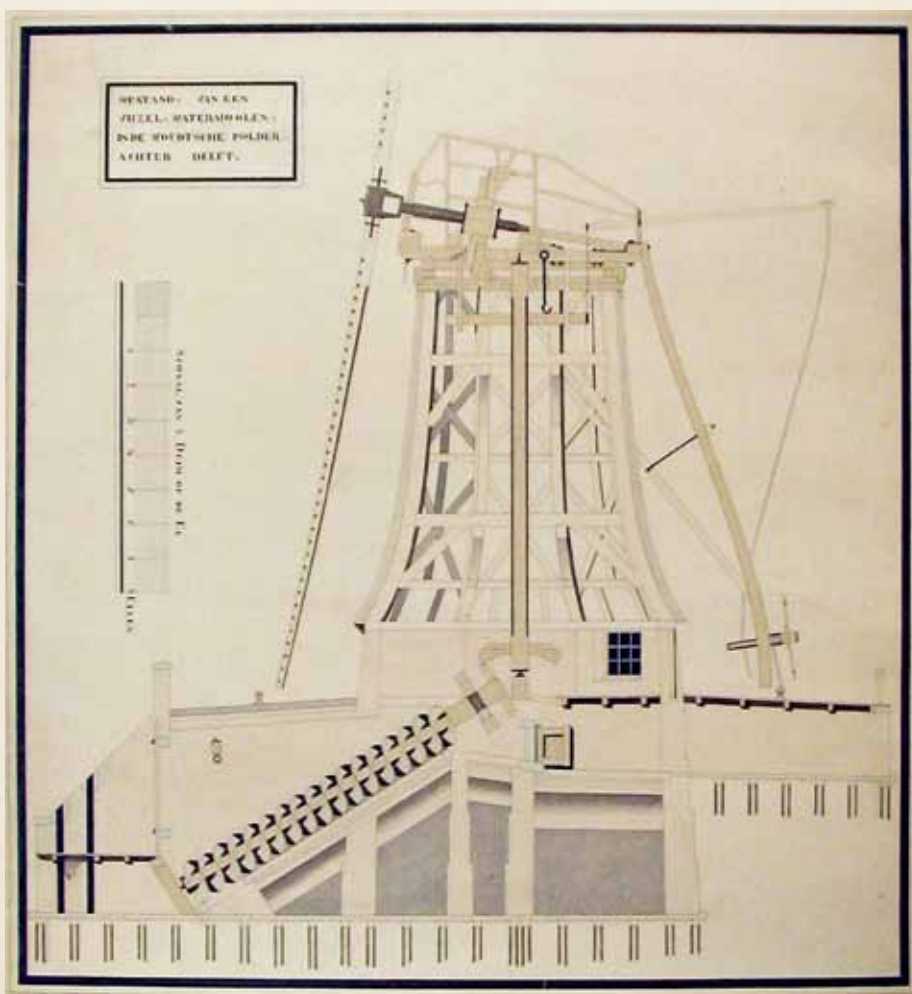
De toevoer van het water naar het bovengemaal bleek problematisch vanwege de weg van het water van het Benedengemaal naar het bovengemaal. Het bovenstoomgemaal had regelmatig last van ondercapaciteit omdat het te weinig water kreeg. In het voorjaar van 1881 kampt men met wateroverlast door windstilte. In de ingelandenvergadering van 28 mei 1881 doet dan C. van der Burg het voorstel om een stoommaalwerktuig te stichten. Men laat er geen gras over groeien: op 3 december 1881 liggen bestek en tekening voor het gemaal ter in-

zage en op 27 januari 1882 besluiten de ingelanden met algemene stemmen tot de bouw van een gemaal op de plaats van de vijzelmolen in de Westpolder.

Al op 4 maart 1882 besluit men de molenaar van de vijzelmolen, Pieter Bosman, te ontslaan. Nog diezelfde dag wordt hem geschreven dat de molen ook op diezelfde dag al buiten bedrijf wordt gesteld en hij per 1 april eervol ontslag krijgt. De molen wordt afgebroken, maar Bosman mag voorlopig tijdelijk nog wel in het zomerhuis blijven wonen. Dat duurt niet lang, want op 5 juni wordt hem geschre-

ven het gebouw en de schuur zo spoedig mogelijk te ontruimen om men die nodig heeft voor de berging van materiaal en gereedschappen voor de bouw van het gemaal. Hij mag intrek nemen in de bovenmolen van de Westpolder.

In diezelfde vergadering van 4 maart 1882 besluit het polderbestuur dat men de molen via advertenties voor sloop te koop aanbiedt. De ijzeren roeden zijn niet bij een eventuele verkoop inbegrepen omdat zij gestoken zullen worden in de bovenmolen van de gang van de Westpolder.

► Opstandtekening van de vijzelmolen voor de Woudsche Droogmakerij, waarvan het achtkant sterke overeenkomsten vertoont met de molen van Moriaanshoofd. (tekening in het archief van het Hoogheemraadschap van Delfland).

► De molen van de Woudsche Droogmakerij voor de restauratie van 1957. Deze werd uitgevoerd door de Moerkapelse molenmaker Ottevanger en was de laatste grote windmolenrestauratie die door dit bedrijf werd uitgevoerd. Kort na de restauratie brandde de molen af en daarmee ging de laatste van deze schitterende Delflandse vijzelmolens verloren.

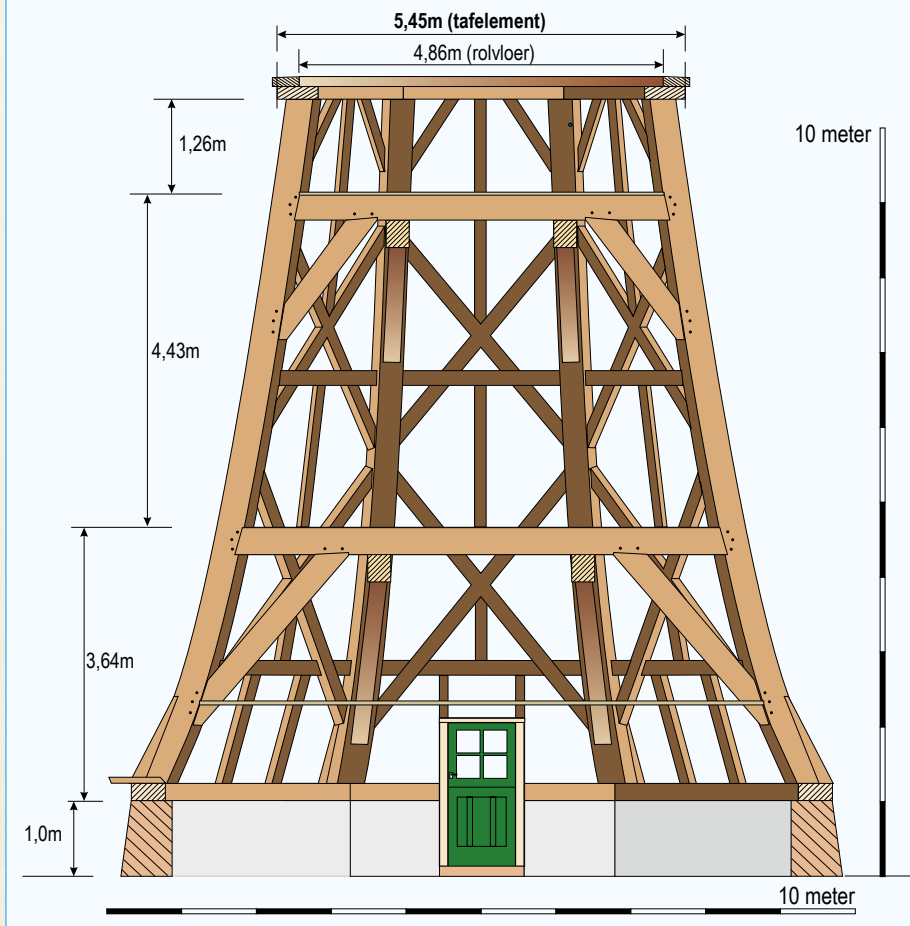
Op 8 april 1882 beraadslagt het polder bestuur over de vraag of het gemaal uitgerust moet worden met een centrifugaalpomp dan wel een vijzel. Er liggen twee plannen; één van waterbouwkundige-architect Brandsma die met een tekening en een becijfering opteert voor een centrifugaalpomp gemaal, ter wijl de opzichter van de polder, Van der Meen, komt met een plan voor een stoomvijzelgemaal. De keuze valt op het laatste en tevens wordt besloten prijsopgaaf te vragen voor de stoommachine c.a. bij een aantal fabrikanten als De Prins van Oranje, Evrard, Van Duyl & Co in Delfshaven, Smulders in Utrecht en Stork in Hengelo. De Prins van Oranje vindt de tijd tot de oplevering te kort. Evrard, Van Duyl noemt een prijs van f 9.865,-, Smulders f 10.500,- en Stork f 8.350,-. Toch ziet het polderbestuur waarschijnlijk het meest in de machine uit Delfshaven, want een delegatie gaat er heen om te praten. Dit bedrijf krijgt uiteindelijk ook de opdracht.

Het nieuwe gemaal, dat later het Middengemaal wordt genoemd, komt te staan op de molenfundering en volgt aan de boezemkant de achtkante vorm van de molen. In 1899 levert Louis Smulders & Co te Utrecht een nieuwe ketel voor het gemaal. In 1926 wil men van stoom af en het jaar erop doet een ruwoliemotor zijn intrede. Tevens wordt de vijzel vervangen door een centrifugaalpomp waarvan de zuigbuis in de vijzelgoot wordt gehangen. Het zo gemoderniseerde gemaal doet dienst tot 1967/1968. Dan wordt het oude gebouw van het gemaal uit 1882 tot op de beganegrondvloer gesloopt en een nieuw elektrisch vijzelgemaal gebouwd op de fundering van het oude. Het ontwerp is van de NV Machinefabriek Spaans uit Hoofddorp. Dit gemaal doet nog steeds dienst. Ter plaatse herinnert niets meer aan de molen of het zou het woonhuis naast het gemaal moeten zijn dat mogelijk het oude zomerhuis van de molen is.

De driegang van de Westpolder bleef nog tot 1917 in bedrijf. De laatste molenaars waren: Joh. de Hoog (ondermolen); gebr. Bosman (middelmolen) en W. van Schijndel (bovenmolen). Het provinciaal bestuur maakte bezwaar tegen de voorgenomen verkoop en sloop van de

► De vijzelmolen van de Zuidpolder van Delfgauw, gezien vanuit de bovenpolder, ook zo'n typisch voorbeeld van een Delflandse vijzelmolen, groot en slank (foto F. Wessels, coll. Frans Weemaes).

◀ **Doorsnedetekening van het achtkant van de korenmolen van Moriaanshoofd (tekening Bas Koster).**

molens. Immers, de Eerste Wereldoorlog woedde in alle hevigheid en kolen waren schaars en duur. Daarom wilde de Gedeputeerde Staten de molens achter de hand houden. Het was uitstel van executie. In juli 1928 werden de drie molens voor f 1800,- voor sloop verkocht aan de Moerkapelse molenmaker D. Ottevanger. Uiterlijk 1 januari 1929 moesten de molens weg zijn. De vier molens van het bovengemaal aan de Zweth kwamen in 1928 buiten bedrijf toen naast het stoomgemaal een motorgemaal werd gebouwd om de capaciteit van het stoomgemaal te vergroten. In 1932 kreeg de Schiedamse ondernemer J.R. Sjoer de molens in erfpacht. Hij wilde ze in stand houden, maar slaagde daar niet in. De molens raakten in verval; de Hoekmolen en de Noordmolen werden in 1939 gesloopt. In 1948 werd De Nieuwe Molen onttakeld en vervolgens in 1953 geheel gesloopt. Gelukkig bleef de Bovenmolen die nu De Valk wordt genoemd wel behouden. En dan is er nog de molen van Moriaanshoofd; ver van huis.

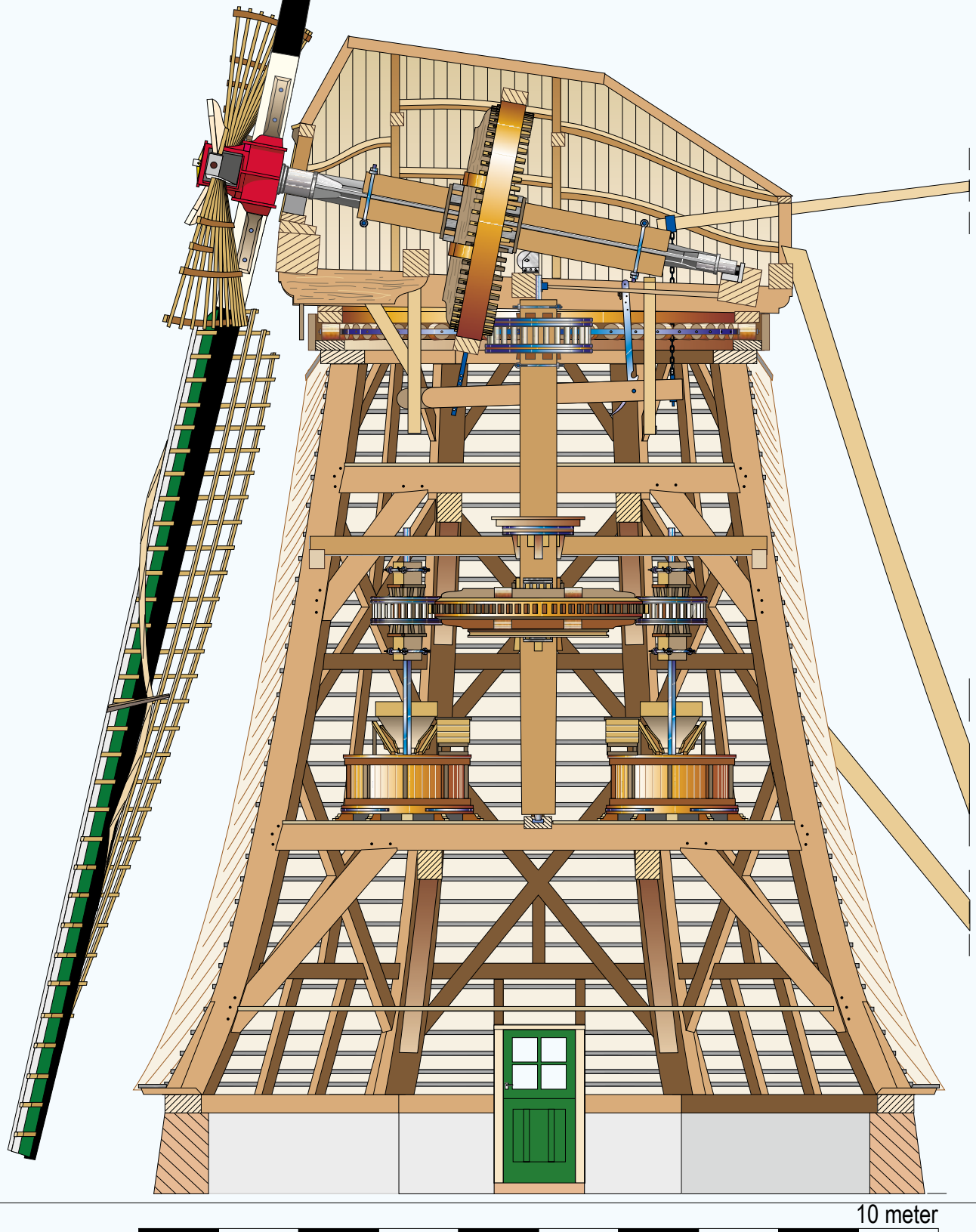
De verplaatsing

Hierboven gaven we al aan dat het nauwelijks hard te maken is dat de molen van Moriaanshoofd de vijzelmolen uit Berkel is. De bewijzen ontbreken. Tot ca. 1960 is er een belangwekkend oud-archief van de polder geweest van vóór deze tijd. Toen in 1974 het archief van de polder opnieuw geïnventariseerd werd bleek dit onvindbaar. Daardoor ontbreken de stukken die waarschijnlijk het bewijs zouden kunnen leveren als het bouwbestek voor de molen uit 1851. Soms willen as- of roenummers helpen. Ook die vlieger gaat niet op: de ijzeren roeden bleven in Berkel en de as die bij de bouw in Moriaanshoofd werd gestoken was nieuw.

In maart 1882 besluit het polderbestuur de molen te koop aan te bieden in kranten. Veel animo is er niet. Er daagt één koper op. De vraagprijs is f 500,- en er wordt f 400,- geboden. Uiteindelijk besluit het polderbestuur de molen te verkopen aan polderopzichter Van der Meen. In de rekening van de polder over het jaar 1882 wordt als 'Verkoop van oud hout' geboekt: 'Aan afbraak van den geamoveerden vijzelwatermolen' f 462,-. Dat staat in geen verhouding tot de aankoopprijs die wordt genoemd in *De molens van Zeeland* voor de molen van Moriaanshoofd: 4000 gulden. Vermoedelijk is dat een nul te veel 4000 gulden is een idioot hoge prijs voor een sloopmolen zonder roeden in die tijd en

◀ **Het achtkant van de molen van Moriaanshoofd, door Bas Koster geprojecteerd op de molen van de Woudse Droogmakerij: het klopt precies.**

▲Doorsnedetekening van de korenmolen van Moriaanshoofd (tekening Bas Koster).

400 gulden is dan een reëel bedrag in vergelijking met elders betaalde prijzen. Die 400 gulden is wel een schamel bedrag in verhouding tot de kosten van de bouw dertig jaar eerder, waarmee - geschat - een bedrag in de orde van grootte van 25.000 à 30.000 gulden mee gemoeid zal zijn geweest. De verkoop via

een tussenschakel, in dit geval de polderopzichter, maakt het als regel heel moeilijk om een verplaatsing te traceren. Kortom alle reguliere wegen om de molen te volgen worden zo ongeveer bij de handen afgebroken. In feite blijft er maar een paardenmiddel over: het zo goed mogelijk aan aantonen dat de

molen een vooral voor Delfland zo typische zeer grote vijzelmolen is.

Delfland

In Delfland zijn halverwege de 19e eeuw verschillende veenplassen droogge maakt met grote, slanke, vijzelmolens met een vlucht van 28 à 30 m. Een mooi

▲ De malende molen van Moriaanshoofd (foto Jeroen van Dijke).

◀ De restauratie van de kap van de molen van Moriaanshoofd in de werkplaats van molenmaker Vaags in Aalten. Merkwaardig is het liertje op de ijzerbalk (wie weet de functie ervan? Eenzelfde liertje op de ijzerbalk kwam ook voor in de molen van het waterschap Cornwerd in Cornwerd.) (foto André Nibbelink, september 2005).

▲ De molen van de Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker, ook ontworpen door J.P. van den Berg Jz. Het was een klossale molen met maar liefst 30 m vlucht. De stomp van de molen doet nog steeds dienst als gemaal en is inmiddels rijksmonument.

voorbeeld is de molen van de Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker, gebouwd in 1861, die in het allereerste nummer van *Molenwereld* uitvoerig is belicht. Deze had een vlucht van 30 meter. De in 1846 gebouwde molen van de Woudse Droogmakerij bij Delft was met 28,60 m vlucht iets kleiner. Qua maatvoering stemt hij overeen met de molen van de Nieuwe Droogmakerij in de polder Schieveen en de weliswaar buiten Delfland staande Meerburger molen bij Stompwijk, gebouwd in 1850. Deze twee molens komen qua verhouding griezelig perfect overeen met de molen van de Westpolder, die weliswaar iets kleiner was (28 m vlucht). De molen van de Zuidpolder van Delfgauw met een vlucht van 28,50 m past ook in het rijtje. Helaas zijn al deze reusachtige, slanke molens exit. De laatste was de molen

van de Woudse Droogmakerij die op 11 december 1957 afbrandde. Van een aantal van deze molens is bekend dat zij ontworpen zijn door J.P. van den Berg Jz, de fabriek-landmeter (technisch directeur) van het Hoogheemraadschap van Delfland. Hij heeft in ieder geval de vijfzelmolens van Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker, de Nieuwe Droogmakerij in de polder Schieveen en de Noordpolder van Delf-

▲ Een Delflands juweel, de vijfzelmolen van de Nieuwe Droogmaking in de Polder Schieveen. Honderd jaar geleden, op 27 november 1915 werd een elektrisch gemaal op de fundering van de molen in bedrijf genomen.

gauw ontworpen. In maart 2009 heb ik samen met mijn zoon de molen in Moriaanshoofd opgemeten en veel foto's gemaakt, waardoor Bas Koster in staat was op de hem eigen wijze een schitterende doorsnedetekening van de molen te maken. Het is daardoor mogelijk om de maten van het achtkant van de molen van Moriaanshoofd te vergelijken met die uit de bestekken voor de molens van de Droogmaking in de Oude Polder van Pijnacker, de Zuidpolder van Delfgauw en de Woudse Droogmakerij: zie tabel,

De molens zijn qua maat niet volslagen identiek, maar de verschillen zijn zo gering dat men rustig mag stellen dat de modellen overeen komen en de molen van Moriaanshoofd voluit 'in de familie' past. De vlucht van de molen in Moriaanshoofd is aanzienlijk minder, maar dat beeld is vertekend doordat de molen nu op een veel lagere onderbouw staat; nu 1,00 m, maar dat is oorspronkelijk vermoedelijk iets meer dan 2,00 m geweest. In Pijnacker was dat 2,30 m. Als dat bij de Moriaanshoofdse molen ook zo was; dan zou de oorspronkelijke vlucht iets van 28,60 m zijn geweest. Dat past weer uitstekend in het rijtje. Verder heeft Bas Koster zijn tekeningen van de molen van Moriaanshoofd op

Molen:	Moriaanshoofd	Delfgauw	Pijnacker	Delft
Vlucht:	26,00 m	28,50 m	30,00 m	28,60 m
Hoogte van de molen tussen de bovenkanten van de tafelementen:	9,27	9,00	9,36	9,55
Wijdte over de onder-tafelenten buitenwerks:	9,20	9,00	9,00	9,00
Wijdte over de boven-tafelenten buitenwerks:	5,45	5,40	5,40	5,90

Het nest van De Meerkoet

J.S. Bakker

De Meerkoet nog in vol bedrijf; voor de molen het machinegebouwtje met de stoomketel met erachter de lange ijzeren schoorsteenpijp (foto coll. Bas Koster).

De tabaksindustrie gaf in en rond Rotterdam vele handen werk, ook in molens: de snuifmolens. Aan de Kralingse Plas getuigen daar De Ster en De Lelie nog van. Maar rond die plas hebben er meer gestaan, waarvan vooral de in 1932 afgebrande Meerkoet nog bekendheid geniet, vooral vanwege het type; een wipballemolen. Een clandestiene opgraving, professioneel voortgezet, gaf meer licht over zijn verleden.

Twee politieagenten constateerden dat een particulier in het Kralingse Bos illegaal een groot gat had gegraven om oud muurwerk van een molen bloot te leggen. Boswachter Katoen gaf deze informatie door aan het Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam (BOOR). Op 8 september 2015 hebben de heren Ruud van Dijk en Gilbert Kempenaar van het BOOR de sporen ingemeten waarvan verslag is gelegd (BOORnotitie 21). Het muurwerk (zie afbeelding blz. 80), gelegen direct onder het huidige maaiveld dateert uit de tijd van de verhoging van de molen rond 1930. De fundering van machinale baksteen (21,5x10x5 cm) met een dikte van 35 cm meet ongeveer 8,25 x 8,4 meter in het vierkant. In het midden van alle vier de zijden zit een uitsparing van ongeveer een meter breed. Het meest opvallende is een ronde fundatie met daarop exact in het midden een muur van circa drie meter lengte en een dikte van 45 cm, eveneens van machinale baksteen. De

▲ Fragment van een topografische kaart van omstreeks 1900 met de locatie van De Meerkoet. De diepe Alexanderpolder tussen de Kralingse Plas en de Ceintuurbaan, de spoorweg tussen het Maasstation en DP (Delftsche Poort - Centraal Station) zal opgespoten worden met bagger van de Waalhaven).

ronde fundering van natuursteen of baksteen is afgedekt met een ijzeren plaat van circa 2,5 cm en is hoogstwaarschijnlijk het restant van de kollergang van de oude molen. De ijzeren plaat is dan het 'doodbed' van de kollergang en moet dus dateren uit de tijd dat de molen nog in bedrijf was. Volgens de Schiedamse molenmaker Rob Batenburg is de kleine ronde steen een oude kantsteen die blijk-

baar op het doodbed is gelegd. Onbekend is of zich onder de vierkante fundering - tot maximaal 1,4 m diep gezien - ouder muurwerk bevindt. Opvallend zijn de scheuren en verzakkingen van het muurwerk naar het zuiden toe. De grond tussen het muurwerk bestaat uit opgebrachte (zandige) klei, ruim anderhalve meter dik. Onder het muurwerk ligt minimaal drie meter veen.

▼ Interieurfoto van De Meerkoet. Op het eerste gezicht lijkt het op het interieur van De Lelie, maar dan gespiegeld. De foto is dat niet, want op de ree van de stampers staat gewoon No. 3. Er moet dus een extra overbrenging zijn: waarschijnlijk werd de wentelas aangedreven via een bijkoning vanaf het spoorwiel. Dat verklaart dan ook de sterk excentrische ligging van het wentelwiel. Linksboven waarschijnlijk het riemschijf voor de aandrijving met de stoommachine. Door de deur is de kollergang zichtbaar.

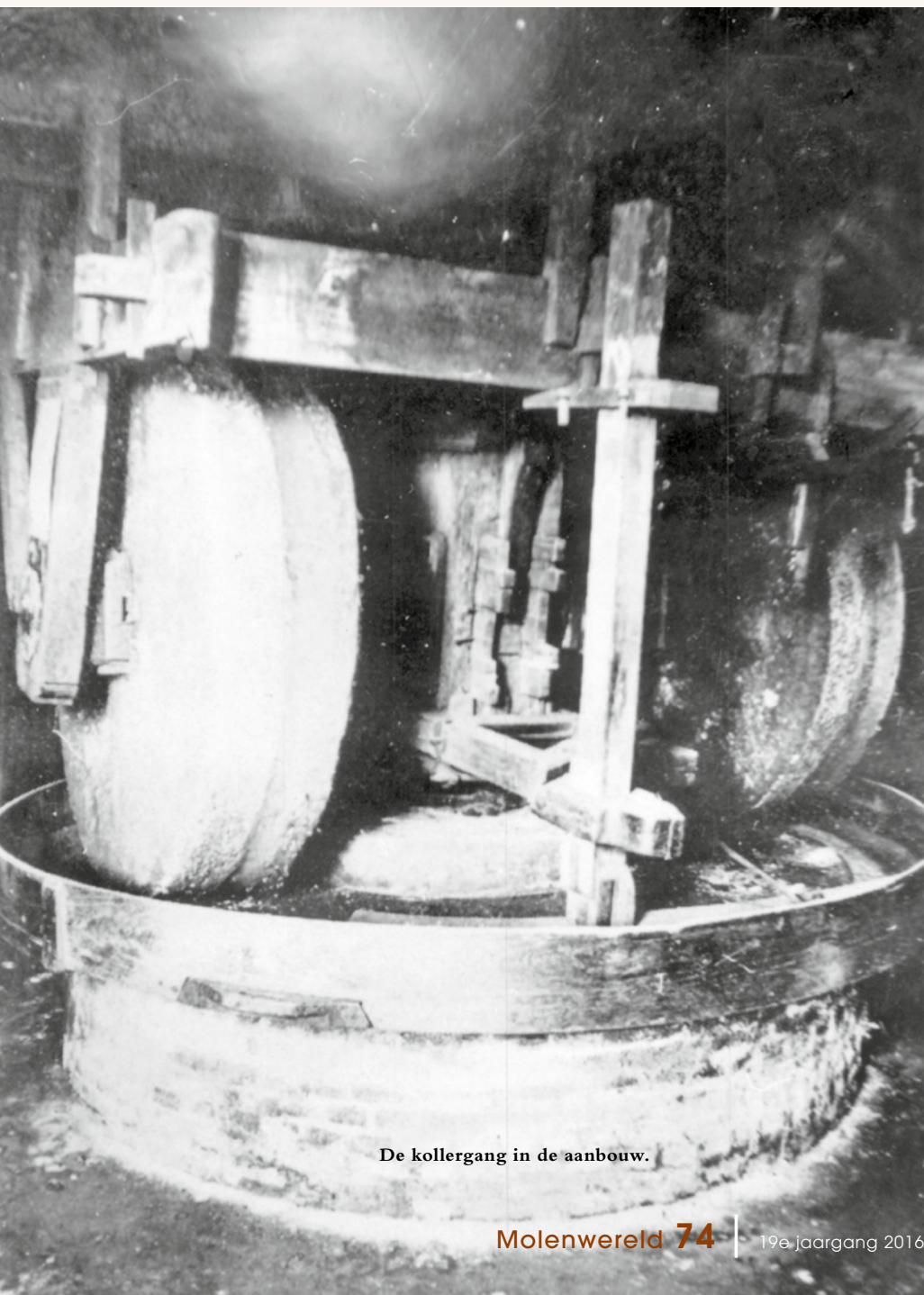
Interieur

Er is helaas weinig bekend over het interieur en het gaande werk van De Meerkoet, al bestaat er wel een prachtige interieurfoto waaruit men de conclusie zou kunnen trekken dat de inrichting van De Meerkoet in principe overeen kwam met De Ster en De Lelie. Maar schijn bedriegt. De foto toont twee kuipen, waarvan er een het nummer 3 draagt. In een aanbouw is een kollergang zichtbaar; conclusie: de molen had zeker vier kuipen om snuif te stampen en een kollergang, op dezelfde manier als in de twee bestaande molens. De aandrijving van deze kollergang is anders dan bij De Ster en De Lelie. Daar drijft de wentelas het kroonwiel op de kollergang van bovenaf aan. Dat moet bij De Meerkoet van onderen af zijn geweest op grond van de lage ligging van de wentelas (interieurfoto) en de lage aanbouw waar de kollergang in staat. Alleen spoor die kollergang niet met de opgegraven koller-

Overlijdensadvertentie in de *Rotterdamsche Courant* van 5 januari 1843 voor Klazina van Mouwrik, de weduwe van A. Van den Bogerd.

Bloeden onze harten nog over het afsterven van onzen veelgeliefden Vader, op den 26sten der vorige maand, heden trof ons weder een gevoelige slag, daar het God, die niet antwoord van zijne daden, behaagde, heden morgen ten 12 ure, onze teedergeliefde Moeder, **KLAZINA VAN MOUWRIK**, Weduwe A. VAN DEN BOGERD, in leven *Snuif- en Specerij-Molenaar alhier*, van onze zijde weg nemen; zij bereikte den ouderdom van circa 77 jaren, en overleefde haren Echtvriend maar 6 dagen. Wij verliezen in haar eene brave en zorgvolle Moeder, en hoe zwaar deze dubbele beproeving zij, wenschen wij Gode te zwijgen; daar wij wel treuren, maar niet als dezulken die geene hope hebben.

Algemeene kennisgeving, zoo hier als elders.
Hillegondsberg Namens Broeders en Zusters,
 den 1 Januarij 1843. H. VAN DEN BOGERD.
 De Affaire zal op denzelfden voet door de Ondergeteekende worden voortgezet, die zich in hetzelfde vertrouwen, waarin zijn waardige Vader zoo vele jaren heeft mogen deelen, aanbeveelt.

De kollergang in de aanbouw.

ONTEIGENING.

UITTREKSEL uit het vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Rotterdam van den 24 Februarij 1916 in de zaak van den Burgemeester der Gemeente Rotterdam gq.

Riescher,
 Procureur Mr. J. DEOST,
 tegen

HERMEN VAN DEN BOGERD,
 snuifmolenaar, wonende te Rotterdam,
 Gedagde,

Procureur:
 Mr. G. J. C. SCHILTHUIS.

De Arrondissements-Rechtbank enz., gezien de Artikelen 37, 40, 50, 54, 55, 59 der wet van 28 Augustus 1851 (S. 125).

Sprekt uit de onteigening der percelen kadastraal bekend gemeente Rotterdam (Kralingen) Sectie C, no. 141 watering groot 1 Are 91 centiares, no. 142 erf groot 1 Are 58 centiares, no. 1307 snuifmolen, machinegebouwen, schuur, water en erf, groot 17 Aren 10 centiares, no. 145 huis, schuur, stal en erf groot 10 Aren 10 centiares, no. 140 weiland groot 21 Aren 40 centiares,

ten behoeve en ten name van de gemeente Rotterdam, gelijk die percelen nader zijn aangeduid in het plan en de kaarten, welke overeenkomstig de boven aangehaalde wet ter vista hebben gelogen, vrij van alle lasten en rechten daarop rustende.

Bepaalt, dat door den eiscker zal worden uitbetaald aan den gedagde een som van dertigduizend roehonderd zeven-en-negentig gulden een en tachtig en een halve cent (f 30.997,81½), alles met de rente hier som tegen 5 % 's jaars van af den achtsten dag nadat dit vonnis in kracht van gewijde is gegaan.

Veroordeelt enz.
 Voor extract conform.
 De Officier van Justitie,
 D. J. WOLFSON.
 1244656 8.

▲ Advertentie in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 11 maart 1916 met de uitspraak van de rechtbank over de onteigening van De Meerkoet etc.

▲ Nevelvorming rond de Kralingse Plas; rechtsachter De Hoop aan de Langekade die De Meerkoet maar een paar maanden zal overleven en vooraan De Meerkoet. Langs het Veenpad en rond het erf van De Meerkoet loopt een sloot die in verbinding staat met de plas. Deze moet voorkomen dat het veen uitdroogt en inklinkt met alle gevolgen van dien voor de molen en de huizen.

gang die immers binnen het molenvierkant stond.

Het vierkant van De Meerkoet was vergeleken met dat van De Lelie groot. Dat van De Lelie is 6 x 6 m met vijf kuisen binnen het vierkant; terwijl dat van De Meerkoet 8,25 x 8,4 meter meet; flink groter dus

Geschiedenis

De molen werd in de 18e eeuw gebouwd in de Bospolder aan de Rubroekskade, een smalle kade tussen de uitgeveende plassen van de noordelijkste hoek van de Kralingse Plas naar de Rotte, ongeveer ter hoogte van de Prinsenmolen. Bij de droogmaking van de Alexanderpolder tussen 1865 en 1874 verdween deze kade grotendeels en kwam de molen aan het Veenpad, het restant van deze kade tussen de Kralingse Plas en de Spiegelnisserweg te staan. De molen stond in de Hillegersbergse wijk (Oud-) Terbregge, maar kwam bij een grenswijziging in 1871 in de toenmalige gemeente Kralingen terecht die in 1895 geannexeerd werd door Rotterdam. De molen heeft dus zonder verplaatsing in 25 jaar tijd in drie gemeenten gestaan! De oudste mij bekende eigenaar is

▲ Het pakhuis van De Koot waarin Van den Bogerd zijn bedrijf voortzette (foto jsb, circa 1965).

▲De Meerkoet al buiten bedrijf. De aanbouw voor de molen op het noordoosten is de kantsteenloods. Rechts achter de bomen het voormalige ketelhuis.

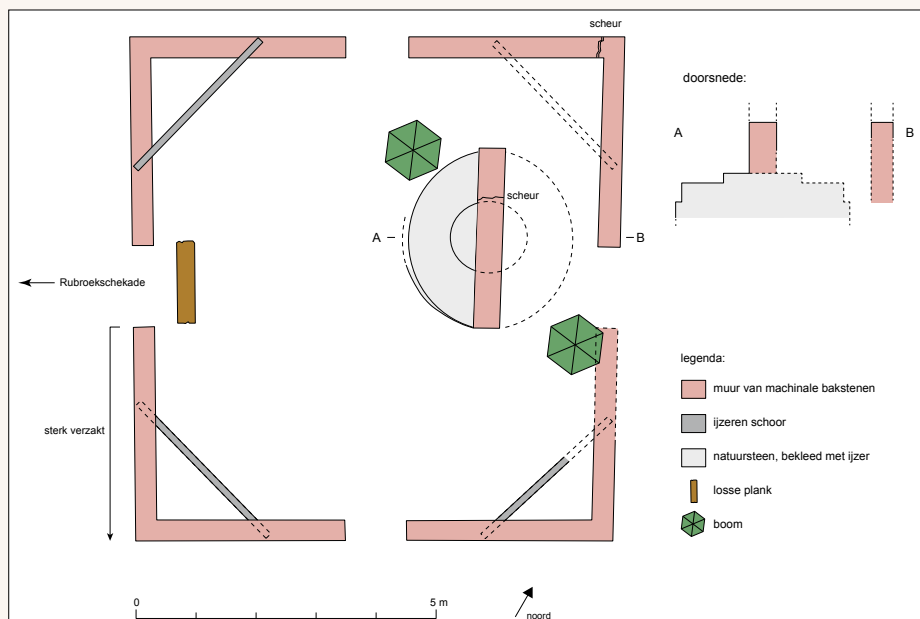

▲De Meerkoet met het in een woonhuis veranderde machinegebouwtje (foto coll. Bas Koster).

Huybert van der Lugt. Zijn weduwe, Aaltje Bagge, verkoopt de molen op 17 juli 1744 aan Arnoldus Barnevelt. Die overlijdt in februari 1750. Zijn weduwe, Maria de Bruijn, sterft een paar jaar later en de voogden van de minderjarige kinderen verkopen dan de molen met het woonhuis op 7 mei 1757 voor f 3980,- aan Gerrit van Weijen. Neeltje Vrijling, weduwe van Zegerius van Waijen verkoopt op 21 februari 1791 de helft in de molen, 'geappropriëert tot het malen van Snuijf, Verwen en drogerijf waren' aan Jan Koops (1759-1830) die al eigenaar is van de andere helft. Zijn moeder was Heijltje van Weijen, waarschijnlijk uit de familie die eerder eigenaar was. Op 1 oktober 1827 verkoopt Jan Koops de snuifmolen in de Bospolder aan Arie van den Bogerd. Drie generaties Van den Bogerd zullen de molen in bedrijf houden. Arie van den Bogerd overleed op 26 december 1842, waarna de oudste zoon, Hermen het bedrijf voortzet. Onder diens zoon, ook een Hermen, wordt de molen in 1916 door de gemeente Rotterdam onteigend voor de uitvoering van het 'Bosch- en parkplan'. Dat mes snijdt voor de gemeente aan twee kanten: in de diepe Alexanderpolder kan met de baggerspecie kwijt die vrijkomt bij het graven van de

Waalhaven en op het opgespoten terrein wordt dan een bos aangelegd; het Kralingse Bos. Evenals bij de andere Kralingse molens De Ster en De Lelie komt de onteigening voor de rechter die op

24 februari 1916 uitspraak doet, waarbij Van den Bogerd een schadeloosstelling van f 30.697,81½ wordt toegekend. In tegenstelling tot de Hiioolens, de laatste particuliere eigenaren van De Ster en

▲Door Gilbert Kempenaar (BOOR) vervaardigde plattegrond van de uitgegraven voet van De Meerkoet.

▲ Het opvijzelen van De Meerkoet (foto Gemeentewerken Rotterdam).

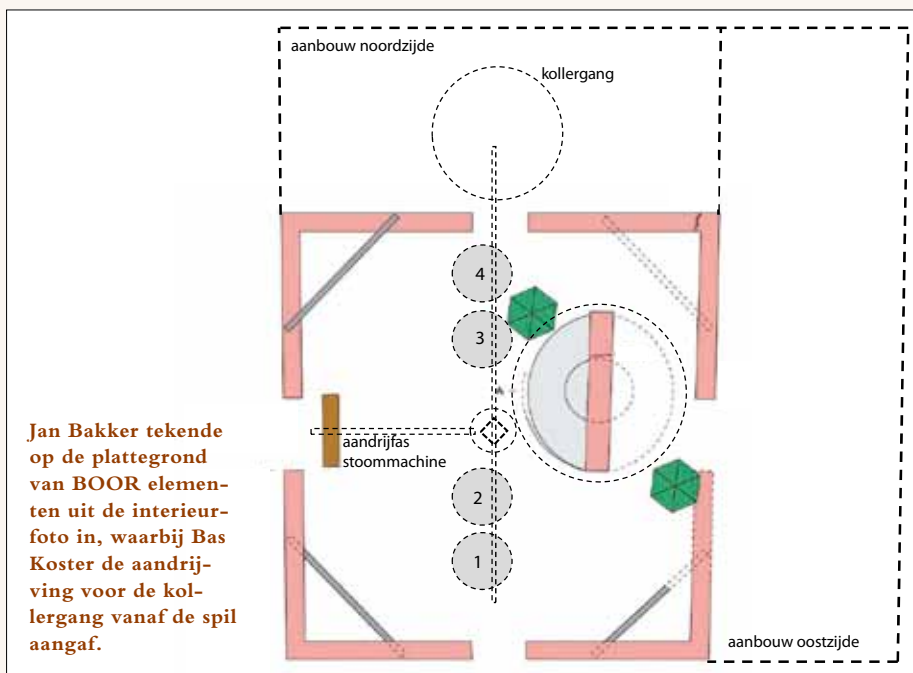
▲ De Meerkoet na het opspuiten. De bagger staat aan de vensters en de scheefstand is aanmerkelijk toegenomen (vergelijk de horizon).

De Lelie, blijft Van den Bogerd de molen wel huren van de gemeente. Rotterdam zorgt goed voor de molen. Op de begroting voor 1920 wordt f 500,- uitgetrokken voor herstellingen aan de

molen. De Meerkoet werkte allang niet meer alleen op windkracht. In een stenen gebouwtje naast de molen stond een stoommachine die het binnenwerk van de molen ook kon aandrijven via de spil

van de molen. Later raakt deze stoommachine buiten gebruik en op de begroting voor 1921 wordt f 2300,- uitgetrokken om het machinegebouwtje te veranderen in een woning. Toch zijn de dagen voor het molenaarsbedrijf geteld.

In diezelfde tijd begint men met de voorbereidende werkzaamheden voor het opspuiten van dit deel van de Alexanderpolder. Het bedrijf van Van den Bogerd kan niet gehandhaafd blijven. In 1924 verhuist het naar het pakhuis van de in 1910 gesloopte oliemolen De Koot, Bergse Rechter Rottekade 11. Snuif maken is er dan niet meer bij. Van den Bogerd richt het pand in tot elektrische loonmalerij, met name voor specerijen. Na de oorlog wordt het voortgezet door E. van Doornik als 'Loonmalerij Nooitgedacht'. Als ik mij goed herinner heeft het bedrijf tot omstreeks 1965 bestaan. Nog niet zo lang geleden stond er in het pand nog een grote kollergang met ijzeren bovenaandrijving. Misschien staat die er nog wel.

Jan Bakker tekende op de plattegrond van BOOR elementen uit de interieurfoto in, waarbij Bas Koster de aandrijving voor de kollergang vanaf de spil aangaf.

Opspuiten

Van den Bogerd ging wel van de molen af, maar het was geenszins de bedoeling dat die moest verdwijnen, integendeel. Het plan was om de molen in te richten als theeschenkerij, maar zover zou het

▲ De opgevijselde molen op de gemetselde voet die vorig jaar weer aan het licht gekomen is. Op de voorgrond twee velgstukken van een wiel met grote diameter, waarschijnlijk van het wiel dat de kollergang in de molen aandreef. Bas Koster rekende voor de diameter van dit wiel 3,18 m en dat komt op hetoog goed overeen met de diameter van de velg.

nooit komen. Eerst moest de Alexanderpolder achter de molen opgespoten worden en dat zou de molen fataal worden. In verband met dit opspuiten moest de molen opgevijseld worden. Vervolgens wordt de stenen voet van de molen circa 1,50 m opgemetseld zoals bij het onderzoek van het Oudheidkundig Bureau BOOR bleek. Daarna wordt de molenvoet omgeven met een aarden wal, bedekt met rijswerk (?), zodat de molen op een berg lijkt te staan. Toch lijkt het erop alsof men buiten de waard heeft gerekend, om precies te zijn: de fundering van de molen. Bij de restauratie van De Lelle een halve eeuw geleden blijkt de fundering van de molen weinig om het lijf te hebben. Volgens molenaar Cor van Harrewijen bestond die uit afwisselend lagen turf en schelpen. Het zal bij De Meerkoet niet veel beter zijn geweest, want foto's maken duidelijk dat nog voor het opspuiten begint de molen al verzakt. Blijkbaar was de oude fundering van meet af aan niet berekend op het zwaardere gewicht van de verhoogde molen. De ondergrond van de molen, veen, zal ook niet opgewassen zijn tegen de baggerspecie, bestaande uit zand en klei. Een foto van de molen tijdens het opspuiten laat een flinke verzakking te zien; al lijkt dat

op het eerste gezicht nog mee te vallen. Als het opspuiten voltooid is staat de bagger tot aan de onderkant van de ramen en staat de molen schever dan ooit. Maar het ergste moet nog komen.

Brand

Het opgespoten land is natuurlijk een eldorado voor de lieve jeugd en die is er genoeg in de nabijgelegen volksbuurt Crooswijk. De gemeente onderkent het gevaar van vandalisme bij de molen en stationeert er een wachtsman. Dat duurt niet lang. Het is crisis en de gemeente let op de dubbeltjes: de wachtsman wordt teruggetrokken en daarmee vervalt het toezicht op de molen. Een paar maanden later, op 16 juni 1932, gaat de molen in vlammen op. De oorzaak laat zich raden: brandstichting. De brand brak 's avonds omstreeks half tien uit. De brandweer kon weinig uitrichten omdat de molen nagenoeg onbereikbaar was over het opgespoten land. De hitte van de brand dwong de brandweerlieden achteruit het opgespoten terrein in en meerderen zakten tot boven hun knieën in de bagger. Dat overkwam ook meerdere toeschouwers die in grote getale waren toegestroomd omdat de brand tot ver in de omtrek was te zien. Een ou-

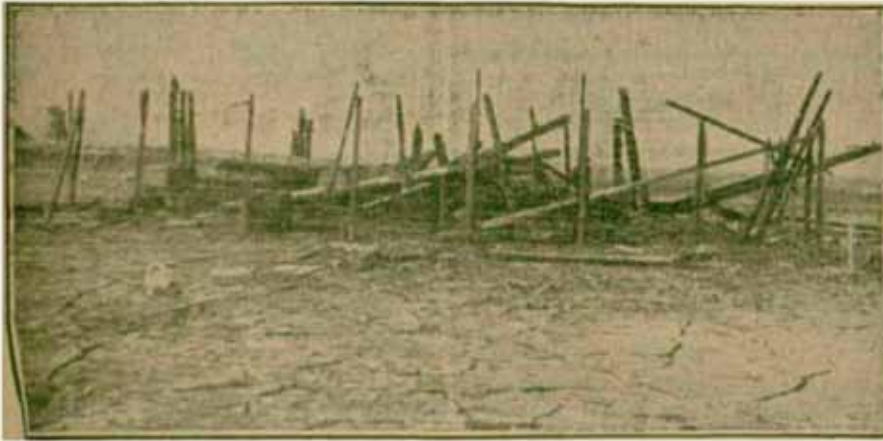
▲ De opgevijselde Meerkoet omgeven door een aarden wal voor het begin van het opspuiten. Links is te zien dat de molen al flink verzakt is. Men mag tenminste aannemen dat de molen waterpas is neergezet.

WAT ER VAN DEN MOLEN AAN DE LANGEKADE OVERBLEEF.

Slechts enkele verkoolde balken zijn er overgebleven van den voormaligen snuifmolen aan de Langekade aan den Kra

lingsche Plass, welke gisteravond in vlammen opging.

dere Terbreggenaar, Cor Huiskes, vertelde mij omstreeks 1967 dat de vlammen schitterende kleuren hadden wat hij

weet aan de invloed van specerijen. Om half elf was er van de molen nagenoeg niets meer over.

◀ **Het schamele restant van De Meerkoet na de brand; krantenbericht in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 17 juni 1932.**

Omdat de nieuwe fundering zo'n volledige miskleun was zullen er misschien mensen blij geweest zijn dat de boel afbrandde. Dat de wachtsman was weggehaald om een 'uitnodiging tot brandstichting' te creëren lijkt me een te zware verdachtmaking. Hoe of het ook zij: een werkelijk unieke molen ging in vlammen op.

Drie maanden later, op 25 september 1932, werd ook de molen De Hoop aan de Langekade, aan de rand van hetzelfde opgespoten terrein, en eveneens eigendom van de gemeente Rotterdam, een prooi van het vuur, met vermoedelijk dezelfde oorzaak: brandstichting. In tegenstelling tot De Meerkoet was deze molen nog in bedrijf.

Ondergronds

Na de brand van de molen verdween het laatste restant van de molen, de fundering, bedekt met grond onderaards en verzonk in de geschiedenis. Niets herinnerde ter plekke meer aan het bestaan van de molen totdat de clandestiene opgraver van start ging. Verder moeten er ondergronds meer sporen te vinden

De Meerkoet tijdens het opspuiten; let op de scheefstand links. De molen rechts is de korenmolen van Terbregge en links ervan de nog bestaande rij huizen aan de Terbregse Rechter Rottekade. De huizen links van De Meerkoet staan aan de Bergse Linker Rottekade.

zijn als de fundatie van de tweede kollergang in de aanbouw, de kapperijen en de stoommachine. Het lijkt mij toch wel iets om zuinig op te zijn. Het zou natuurlijk het simpelst zijn om het 'nest' van De Meerkoet weer op te vullen met grond en de natuur weer zijn gang laten gaan. Toch zijn er mijns inzien voldoende argumenten om op zijn minst de bovenrand van de molenvoet zicht-

◀▲De voet van de kollergang binnen het vierkant van de molen. De ijzeren plaat aan de bovenzijde moet ongeveer een meter boven het niveau van de molenvloer gelegen hebben (foto BOOR, 8 september 2015).

◀Het molenvierkant in het bos met de voet van de kollergang. Het is onvoorstelbaar dat dit ooit een molen in een polderlandschap is geweest! (foto BOOR, 8 september 2015).

▲Een kaartfragment uit 2007 met het gebied rond de plas. Het gebied tussen de Boezemlaan, de Kralingse Plaslaan, de Boszoom en de spoorlijn is het opgespoten terrein, de plas uitgezonderd. De plaats van De Meerkoet staat aangegeven met een rondje. Bestand: uitsnede kaart gemeente Rotterdam 2007

baar te houden, liefst met een of meer informatiepanelen, al kan er zonder veel moeite meer.

Wie verwacht nu een molenfundering tussen de bomen? Bij De Ster en De Lelie is er een zekere logica, bij De Meerkoet niet, maar er steekt wel een heel interessant verhaal achter dat verdient zichtbaar gemaakt te worden. Een verhaal dat vertelt van verveningen, van snuifbak en molens, van het graven van een

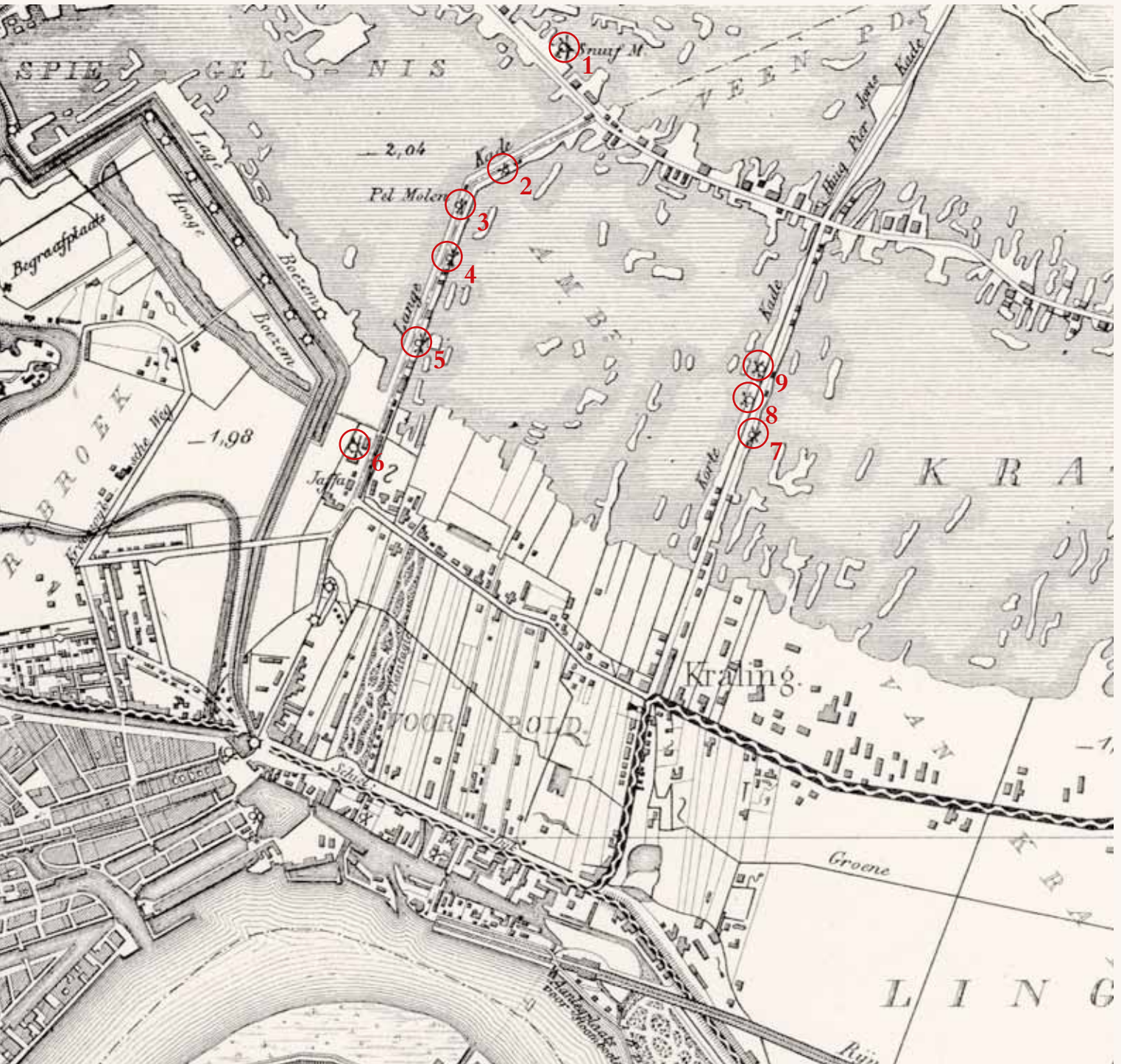
◀In het Mühlenmuseum in Dinslaken (D) staat een model van De Meerkoet.

haven en het scheppen van een bos. Als men iets in die richting doet dan is de nieuwe fundering van de molen in ieder geval niet volledig weggegooid geld geweest en is er niet voor niets gegraven. Een bijzonder woord van dank is op zijn

plaats aan mijn zoon Jan Bakker en Bas Koster voor het meedenken en tekenen en uiteraard ook aan BOOR, met name de heer Gilbert Kempenaar. Zonder hen had dit artikel nooit tot stand kunnen komen.

Literatuur:

Kempenaar, G.F.H.M.: *Verslag van het documenteren van de funderingen van molen de Meerkoet in het Kralingse Bos in Rotterdam, vindplaats 06-47*. Rotterdam 2015 (BOORnotitie 21).

De Kralingse Plas met de aangrenzende nog niet drooggemaakte plassen op een kaartfragment uit 1851. Rond de plas staan een flink aantal molens. Die, met andere bedrijven en huizen, vond men te kostbaar om te onteigenen. Vandaar dat de Kralingse Plas buiten de droogmaking van de Alexander bleef. In de directe omgeving van de plas staan de navolgende molens:

- 1) De Meerkoet aan de Rubroeksekade, later Veenveld, snuifmolen, afgebrand 16 juni 1932;
- 2) De Hoop aan de Langekade, korenmolen, afgebrand 25 september 1932;
- 3) De Posthoorn bij de bocht van de Langekade, aan de Hillegersbergse kant, op de kaart aangegeven als Pel Molen, afgebrand op 23 maart 1869;
- 4) De Nijverheid aan de Langekade, in 1848 gebouwd als pel-, specerij en snuifmolen, afgebrand op 27 februari 1868;
- 5) Het Lam aan de Langekade, gebouwd als snuif- specerij- en verfmolen, laatstelijk korenmolen, gesloopt in 1916;
- 6) Het Rad van Avontuur in het Jaffa, snuif- en specerijmolen, afgebrand op 16 juni 1869;
- 7) De Ceres aan de Kortekade, gebouwd in 1845 als koren- en snuifmolen, afgebrand als korenmolen op 16/17 juni 1871;
- 8) De Ster, snuif- en specerijmolen, nog bestaand;
- 9) De Lelie, snuif- en specerijmolen, nog bestaand;

De Kracht van Veelzijdigheid

☎ 088 - 56 55 555
www.nederhoff.nl

KRAANBEDRIJF
NEDERHOFF
GOUDA - VIANEN

wakker
zeilmakers sinds 1933

Gerenommeerd adres voor molenzeilen
Uitvoerbaar in copes, wk 77 en katoen
Div. mogelijkheden in kleur en touwwerk

Zeilmakerij D. Wakker b.v.

- Tel. (010) 591 22 88
- Fax (010) 591 29 85
- Mail info@wakker.nl
- Site www.wakker.nl

Scheldeweg 7
Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg'
3144 ES Moassluis

MOLENSTEENMAKERIJ

Voor de beste kunstmaalenstenen als ook blauwe basaltlavamaalenstenen.
Tevens wrijfstenen, kweernen (romeins model)
demonstratiestenen (doorsnede: 10, 15 of 20 cm.)
en huishoudmolens.

Zeer snel en vakkundig scherp en van uw molenstenen en
maaltechnische adviezen.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57
GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

